ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

The Greek Review of Social Research

Vol 25 (1975)

25 Γ'

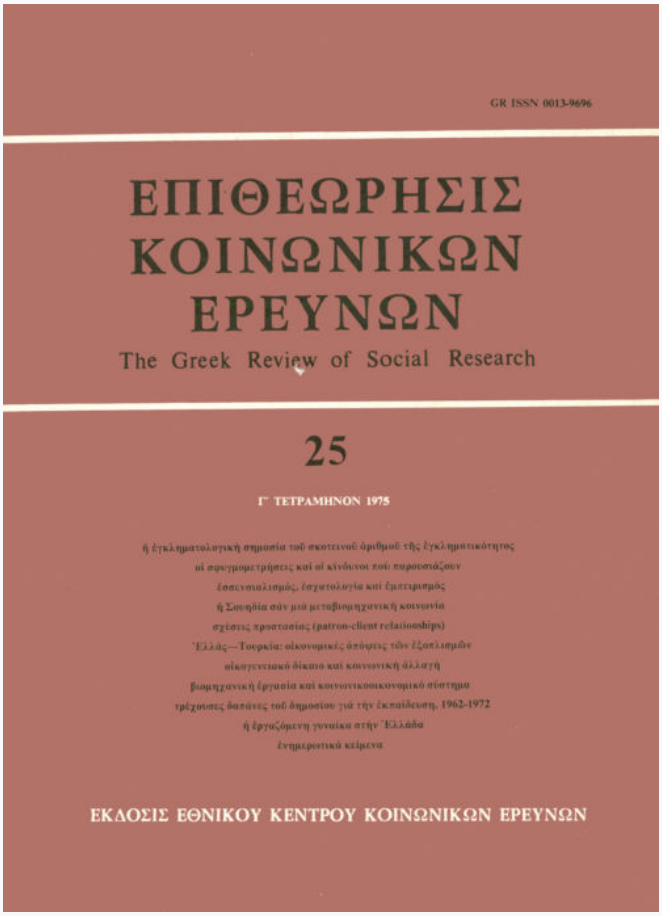

Ελλάς-Τουρκία: Οικονομικές απόψεις των εξοπλισμών

Α.Κ. Γιαννίτσης

doi: 10.12681/grsr.388

Copyright © 1975, Α.Κ. Γιαννίτσης

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0.

To cite this article:

Γιαννίτσης Α. (1975). Ελλάς-Τουρκία: Οικονομικές απόψεις των εξοπλισμών. *The Greek Review of Social Research*, *25*, 425–438. https://doi.org/10.12681/grsr.388

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 20/04/2024 08:53:49

Ἑλλὰς-Τουρκία: οἰκονομικὲς ἀπόψεις τῶν ἐξοπλισμῶν

τοῦ

Α. Κ. Γιαννίτση

Δρος Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν

Οἱ σχέσεις τοῦ ἑλληνικοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ συστήματος μὲ τὶς στρατηγικές, πολιτικὲς καὶ οἰκονομικὲς δυνάμεις τῶν ΗΠΑ ἄρχισαν κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς δεκαετίας 1960-70 νὰ ἐντείνονται καὶ νὰ γνωρίζουν περιοδικὲς μικρὲς ἢ μεγαλύτερες κρίσεις, πού, παρὰ τὴ σχετικὰ μικρή τους ἔνταση, ἦσαν χαρακτηριστικὲς τῶν ἀντιθέσεων μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν. Τὰ ἴδια περίπου χαρακτηριστικὰ παρατηροῦνται καὶ στὶς σχέσεις ΗΠΑ καὶ Τουρκίας. Στὴν Τουρκία βρίσκονταν τὸ 1967-8 24.000 Ἀμερικανοὶ ποὺ ἐπάνδρωναν τὸ Tuslog (Turkey—US Logistic Groups), τὴν 6η συμμαχικὴ ἀεροπορικὴ δύναμη καὶ 26 περίπου βάσεις. Ἡ διαταραχὴ ὅμως τῶν σχέσεων Τουρκίας-ΗΠΑ ὁδήγησε σὲ σημαντικὴ μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀμερικανικῶν δυνάμεων στὴ χώρα, ποὺ σήμερα δὲν ξεπερνοῦν τοὺς 7.000 ἄνδρες. Οἱ ἐξελίξεις τῶν τελευταίων 8-10 ἐτῶν εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα τὴν προοδευτικὴ μετατόπιση τῆς ἐντάσεως ποὺ ὑπῆρχε μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας μὲ τὶς ΗΠΑ καὶ τὸν περιορισμό της σὲ περιφερειακὸ ἐπίπεδο (Ἑλλὰς-Τουρκία). Ἔτσι, δημιουργήθηκαν νέες διαστάσεις γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ καὶ ἐντάθηκαν οἱ περιοριστικοὶ παράγοντες γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν «ἐθνικῶν» στόχων.

Ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει ἐδῶ ἰδιαίτερα εἶναι νὰ δοῦμε ποιές εἶναι οἱ οἰκονομικὲς συνέπειες ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ πολιτικο-στρατιωτικὲς σχέσεις μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας διαμορφώθηκαν κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε ἡ Ἑλλάδα νὰ ἐξαναγκάζεται νὰ κατευθύνει ἕνα διαρκῶς αὐξανόμενο τμῆμα τῶν ὑπαρχόντων ἀλλὰ καὶ τῶν μελλοντικῶν πλουτοπαραγωγικῶν της πόρων σὲ ἐλάχιστες χῶρες στὸ ἐξωτερικό, προκειμένου νὰ ἀποκτήσει περισσότερο καὶ ποιοτικῶς καλύτερο ἐξοπλισμό, καὶ νὰ μεριμνᾶ γιὰ τὴ συνεχῆ διατήρηση μιᾶς σύγχρονης πολεμικῆς μηχανῆς καὶ τὴ βελτίωσή της, ἀνάλογα μὲ τὶς ἐξελίξεις τῆς διεθνοῦς τεχνολογίας. Θὰ ἦταν τουλάχιστον ἀφελὴς καὶ θ' ἀγνοοῦσε στοιχειώδεις κανόνες οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς στρατηγικῆς ἡ ἄποψη ποὺ θὰ ὑποστήριζε ὅτι ἐπειδὴ—ἀναμφισβήτητα—ἡ βελτίωση τῆς ἐθνικῆς ἄμυνας ἀνήκει στοὺς πρωταρχικοὺς στόχους τῆς χώρας, τοῦτο μπορεῖ νὰ γίνεται ἄκριτα καὶ χωρὶς νὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψη οἱ γενικότερες πολιτικοκοινωνικὲς συνέπειες καὶ οἰκονομικὲς ἐπιβαρύνσεις ποὺ ἀνακύπτουν. Μιὰ τέτοια τοποθέτηση ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸ ἑνὸς χαμηλοῦ ἐπιπέδου ἀναπτύξεως στρατιωτικο-πολιτικῆς σκέψεως, εὐρύτατα διαδεδομένου στὶς ὑπανάπτυκτες χῶρες, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὶς προηγμένες, ὅπου συναφῆ προβλήματα ἀντιμετωπίζονται μὲ γενικότερα, πολυσύνθετα, καὶ ὄχι ἁπλῶς στενά, στρατιωτικὰ κριτήρια.

Ἡ μελέτη αὐτὴ σκοπὸ ἔχει νὰ διευκολύνει τὴν ἔρευνα γιὰ τὴν ἀπάντηση σὲ μιὰ σειρὰ σημαντικῶν προβλημάτων γιὰ τὴν Οἰκονομία τῆς χώρας, ποὺ ἀνα-

κύπτουν ἀπὸ τὶς μεταβολὲς τῶν τελευταίων ἐτῶν στὸν στρατιωτικὸ τομέα, ὅπως:

1. Ποιοί εἶναι οἱ διεθνεῖς καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ παράγοντες ποὺ ἐπιδροῦν στὸ ὕψος, στὴ σύνθεση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν, στὸν τρόπο προμήθειας τοῦ ἀπαραίτητου πολεμικοῦ ὑλικοῦ, καὶ πῶς ἐντάσσεται τὸ πρόβλημα αὐτὸ στὸ γενικότερο πλέγμα τῶν οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν σχέσεων μεταξὺ βιομηχανικῶν καὶ ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρει ἡ διερεύνηση καὶ ἡ σύνδεση φαινομενικὰ ἀσύνδετων γεγονότων, ὅπως ἡ κρίση στὶς σχέσεις Ἑλλάδος-Τουρκίας, οἱ ἐξαρτημένες Οἰκονομίες τῶν δύο χωρῶν καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν ἐξοπλισμῶν, ποὺ ξέσπασε τὰ τελευταῖα 2-3 χρόνια στὴν περιοχή.

2. Ποιές εἶναι οἱ ἐπιπτώσεις τῶν ἐξοπλισμῶν (στρατιωτικὴ βοήθεια καὶ στρατιωτικὲς δαπάνες) στὴ διαδικασία ἀναπτύξεως, καὶ ἰδίως πάνω στὶς δυνατότητες τοῦ δημοσίου τομέως νὰ διαδραματίσει μέσω τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ ἕνα πιὸ ἐνεργὸ ρόλο στὴ βελτίωση τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν στὴ χώρα (π.χ. ἐπιπτώσεις στὸν τομέα τῶν ἐπενδύσεων, τοῦ ρυθμοῦ ἀνόδου τοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος, στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν, στὴν τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη), ποιές σχέσεις ἀναπτύσσονται μεταξὺ «πολιτικοῦ» καὶ «στρατιωτικοῦ» τομέως καὶ ποιές εἶναι οἱ συνέπειες γιὰ μιὰ βελτιωμένη παραγωγὴ ἐθνικῆς ἄμυνας.

Εἰδικότερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ πρόβλημα, ἂν ἡ διεύρυνση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν καὶ ἡ μεταφορὰ στὴ χώρα συγχρόνων πολεμικῶν συστημάτων ἀμύνης-ἐπιθέσεως ὁδηγεῖ στὴν ἀνάπτυξη μηχανισμῶν καὶ δομῶν μὲ αὐτοδύναμο (built-in) δυναμισμό, μὲ συνέπεια νὰ δυσχεραίνεται στὸ μέλλον ἡ ἄσκηση εὐέλικτης δημοσιονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς πολιτικῆς, νὰ ἐντείνεται ἡ ἐγγενὴς ἀνελαστικότητα τῶν δημοσίων δαπανῶν καὶ γενικὰ νὰ περιορίζονται τὰ πολιτικὰ περιθώρια γιὰ τὴν πραγματοποίηση μὴ-στρατιωτικῶν στόχων.

3. Τί προβλήματα ἰσορροπίας καὶ ὁμαλῆς ἐξελίξεως δημιουργοῦνται γιὰ τὶς δυνάμεις καὶ τὶς δομὲς τοῦ ἑλληνικοῦ κοινωνικοῦ, πολιτικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ συστήματος ἀπὸ τὸν περιορισμὸ τῶν περιθωρίων πραγματοποιήσεως οὐσιαστικῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν μετασχηματισμῶν καὶ τί προοπτικὲς παρουσιάζονται μακροχρόνια γιὰ τὸν ρόλο τοῦ κρατικοῦ τομέως καὶ γενικὰ τοὺς μηχανισμοὺς λήψεως πολιτικῶν ἀποφάσεων στὴ χώρα. Τὸ κύριο ἐρώτημα εἶναι ἂν ἐξωγενεῖς, διεθνεῖς δυνάμεις εἶναι σὲ θέση καὶ μέχρι ποιό βαθμό, νὰ ἐπιβάλουν στὴ χώρα μιὰ ὑπέρμετρη μονομερῆ στροφὴ πρὸς τὴν κατεύθυνση τῶν ἐξοπλιστικῶν δαπανῶν μὲ στόχο ὄχι ἁπλῶς τὴν ἀποκόμιση πρόσκαιρων ὠφελημάτων γιὰ τὸ οἰκονομικο-πολιτικό τους σύστημα, ἀλλὰ τὸν ἔλεγχο τῆς ἐσωτερικῆς ἰσορροπίας στὴ χώρα καὶ τὴν ἐπαύξηση τῶν δυνατοτήτων τους νὰ ἀποσταθεροποιήσουν σὲ κατάλληλη στιγμὴ τὸν ἐσωτερικὸ συσχετισμὸ τῶν δυνάμεων. Τὰ γενικότερα προβλήματα ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἰσορροπίας στὸν ἑλληνικὸ καὶ τουρκικὸ χῶρο, ἐνῶ δὲν φαίνεται ν' ἀπασχολοῦν πρὸς τὸ παρὸν τὶς δύο χῶρες, προβληματίζουν ἤδη τὶς δυτικὲς δυνάμεις. Καὶ τοῦτο γιατὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν ἐξοπλισμῶν μπορεῖ νὰ ἀσκήσει πολύπλευρες ἐπιδράσεις πάνω στὶς δυνατότητες ἐλέγχου καὶ ἐπεμβάσεώς τους στὸ χῶρο τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου.[1]

4. Ποιές εἶναι οἱ μακροχρόνιες ἐπιπτώσεις γιὰ τὶς διεθνεῖς οἰκονομικὲς καὶ πολιτικὲς σχέσεις τῆς χώρας ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι λόγω τῆς ἀδυναμίας της νὰ παράγει ἡ ἴδια πολεμικὸ ὑλικό, ἀναγκάζεται νὰ τὸ προμηθεύεται ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό.

Ἡ διερεύνηση τῶν προβλημάτων ποὺ ἀναφέραμε παρουσιάζει ἐνδιαφέρον καὶ γιὰ τὸν λόγο ὅτι:

1. Ἡ διευρυνόμενη ἐνίσχυση τοῦ στρατιωτικοῦ προϋπολογισμοῦ, ποὺ προωθεῖται σήμερα ἐντατικὰ σὲ δύο περιφερειακὰ κράτη, ὅπως ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Τουρκία, ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ βασικὰ στοιχεῖα, μὲ τὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ ἡ διατήρηση τοῦ «GAP» μὲ τὶς δυτικὲς χῶρες στὸν τομέα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἡ αὔξηση τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐξαρτήσεως ἀπ' αὐτές. Οἱ ἐξελίξεις ποὺ σημειώνονται στὸν χῶρο Ἑλλάδος-Τουρκίας δὲν ἀποτελοῦν μεμονωμένη περίπτωση, ἀλλὰ ἐντάσσονται σὲ γενικότερα πλαίσια καὶ συνδέονται μὲ παράγοντες, ποὺ εἶναι καθοριστικοὶ γιὰ τὶς μεταβολὲς ποὺ συντελοῦνται στὴν κοινωνικο-οἰκονομικὴ διάρθρωση τῶν περιφερειακῶν χωρῶν καὶ στὶς σχέσεις τους μὲ τὶς ἀνεπτυγμένες χῶρες. Ἔτσι, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, παρατηρεῖται μιὰ σχετικὴ μείωση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν παράλληλα μὲ μιὰ ἀπόλυτη καὶ σχετικὴ διεύρυνση τῶν ἀντίστοιχων δαπανῶν τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Ὁ Τρίτος Κόσμος ἀπὸ 5% τῶν διεθνῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν τὸ 1955 ἔφθασε νὰ ἔχει τὸ 14% τὸ 1973. Οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες τῶν χωρῶν αὐτῶν αὐξάνονταν μεταξὺ 1950-1970 κατὰ μέσο ὅρο μὲ ἐτήσιο ρυθμὸ 7% καὶ οἱ εἰσαγωγές τους βαρέος πολεμικοῦ ὑλικοῦ μὲ 9%, ἐναντι 5% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος τους. Οἱ ἐξελίξεις αὐτὲς εἶναι χαρακτηριστικὲς τοῦ φαινομένου ποὺ ὀνομάστηκε «σχετικὸς ἐξοπλισμὸς τῆς περιφερείας» (Relative Peripheral Armament).[2]

2. Πρέπει νὰ ἀντιμετωπιστῆ πιὸ ρεαλιστικὰ ὁ ρόλος ποὺ παίζει τὸ ξένο κεφάλαιο σὰν οἰκονομικὴ κατηγορία γιὰ τὴ δημιουργία καὶ διατήρηση τῶν μηχανισμῶν ἐξαρτήσεως τῆς χώρας. Τὸ ξένο κεφά-

1. Βλ. U. Albrecht, D. Ernst, P. Lock, H. Wulf, Rüstung und Unterentwicklung: Iran, Indien, Griechenland / Türkei. Die Verschärfte Militarisierung (Hamburg 1976), ἰδίως σελ. 141.

2. Βλ. J. Oberg, «Arms Trade with the Third World as an Aspect of Imperialism,» στό: *Journal of Peace Research*, τόμ. 12, 1975, σέλ. 215.

λαιο δὲν ἀποτελεῖ τὸν ἀποκλειστικὸ καὶ κυριότερο παράγοντα τῆς ἐξωτερικῆς ἐξαρτήσεως τῆς Ἑλλάδος· ἡ ἱστορικὴ διερεύνηση τοῦ ρόλου τοῦ ξένου κεφαλαίου στὴ χώρα μας δείχνει πὼς τοῦτο ὑπῆρξε βέβαια σημαντικότατος παράγοντας γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἐξάρτηση καὶ τὸν ξένο ἔλεγχο στὴν Οἰκονομία, ἡ οἰκονομικὴ ὅμως ἐξάρτηση δὲν προηγήθηκε ἀλλὰ ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς αὐξημένης πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἐξωτερικῆς ἐξαρτήσεως τῆς χώρας στὰ πρῶτα μεταπολεμικὰ χρόνια—ὅπως ἀκριβῶς συνέβη καὶ στὴν Ἑλλάδα τοῦ 19ου αἰώνα.[1] Ἡ σχέση μεταξὺ ἐξοπλισμῶν καὶ ξένου κεφαλαίου βρίσκεται ἀλλοῦ: ὁ ὑπέρμετρος ἔλεγχος βασικῶν ἐθνικῶν παραγωγικῶν πόρων ἀπὸ τὶς πολυεθνικὲς ἑταιρεῖες ἀποτέλεσε βασικὸ παράγοντα γιὰ τὴ διατήρηση σοβαρῶν διαρθρωτικῶν ἀδυναμιῶν στὴν ἑλληνικὴ Οἰκονομία, τὴ διαφυγὴ σημαντικοῦ μέρους τοῦ διαθέσιμου surplus στὸ ἐξωτερικὸ καὶ τὴν παρεμπόδιση τῆς ἀναπτύξεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων στὸν μέγιστο δυνατὸ βαθμό. Τοῦτο πάλι εἶχε σὰν συνέπεια, ὅταν ἡ χώρα χρειάστηκε νὰ καταφύγει στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ τὴν προμήθεια ὅπλων μεγάλης ἀξίας, ὁ χαμηλὸς βαθμὸς ἀναπτύξεώς της νὰ μὴν τῆς ἐπιτρέπει νὰ βασίζεται στὶς ἐγχώριες παραγωγικές της δυνάμεις καὶ νὰ καλύψει τὶς ἀνάγκες της σὲ πολεμικὸ ὑλικὸ μὲ τὸν μηχανισμὸ τῆς διεθνοῦς ἀνταλλαγῆς ἀγαθῶν. Ἀντίθετα τοῦτο πραγματοποιεῖται στὰ πλαίσια μιᾶς αὐξανόμενης χρήσεως πόρων τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἔτσι ὥστε νὰ ἐπιτείνεται ἡ ἐξάρτηση τῆς χώρας, ὄχι μόνο στὸ στρατιωτικὸ ἀλλὰ καὶ στὸ οἰκονομικὸ ἐπίπεδο, νὰ δημιουργοῦνται εὐνοϊκότερες προϋποθέσεις γιὰ τὴ διείσδυση τῶν πολυεθνικῶν, καὶ τοῦτο ἀκριβῶς σὲ μιὰ περίοδο ποὺ ἡ κυβέρνηση φαίνεται νὰ ἐπιθυμεῖ νὰ μειώσει κάπως τὸν ἀρνητικὸ ρόλο τοῦ ξένου κεφαλαίου στὴν Οἰκονομία τῆς χώρας.

Ἡ ἔννοια τῶν στρατιωτικῶν δραστηριοτήτων εἶναι βέβαια γενικὴ καὶ περιλαμβάνει μιὰ εὐρεία κατηγορία ἐνεργειῶν, ὅπως τὴν ὀργάνωση τοῦ πολεμικοῦ δυναμικοῦ γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ προστασία, ἑνὸς ἐσωτερικοῦ μηχανισμοῦ γιὰ τὸν κοινωνικὸ ἔλεγχο καὶ μιᾶς σειρᾶς ἄλλων ἐνεργειῶν μὲ μικτό, πολιτικο-στρατιωτικό, χαρακτήρα (δρόμοι, ἀεροδρόμια κτλ.). Ἐδῶ θ' ἀσχοληθοῦμε μόνο μὲ τὴν κατηγορία τῶν ἐνεργειῶν ἐκείνων, ποὺ μέσω τῶν κρατικῶν δαπανῶν τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Ἀμύνης (ΥΠΕΘΑ) ἀφοροῦν ἄμεσα τὸ κύριο στράτευμα (στρατός, ναυτικό, ἀεροπορία).

Οἱ ἐξωτερικὲς ἐντάσεις τῆς τελευταίας δεκαετίας εἶχαν βασικὲς ἐπιπτώσεις στὸ ὕψος καὶ τὴ σύνθεση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν. Ἡ χώρα μέχρι τὸ 1969 περίπου στήριξε τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολεμικοῦ της δυναμικοῦ, σὲ μεγάλο βαθμό, στὴ βοήθεια τῶν ΗΠΑ καὶ τοῦ NATO. Ἡ βοήθεια αὐτὴ εἶχε ὡς ἑξῆς:

	Ἀπὸ ΗΠΑ (σὲ ἑκατ. δολλ.)		*Ἀπὸ Δυτ. Γερμανία* (σὲ ἑκατ. γερμ. μάρκα)	
	Ἑλλὰς	Τουρκία	Ἑλλὰς	Τουρκία
1967-71	305	320-400		
1972-73	—	240-300	1964-74 101	600-700
1974	71	218		

Ἀπὸ τὸ 1967 ὅμως οἱ σχέσεις ΗΠΑ-Ἑλλάδος στὸν τομέα τοῦ ἐφοδιασμοῦ τῆς τελευταίας μὲ πολεμικὸ ὑλικὸ ἀρχίζουν νὰ παίρνουν ἄλλη μορφή, ἐνῶ παρατηρεῖται καὶ μιὰ γενικότερη μεταστροφὴ τῆς ἀμερικανικῆς πολιτικῆς στὸ θέμα τῆς χορηγήσεως στρατιωτικοῦ ὑλικοῦ. Ἔτσι, τὴ θέση τῆς δωρεὰν βοήθειας τὴν παίρνει ἡ ἀγορὰ πολεμικοῦ ὑλικοῦ, εἴτε μὲ εἰδικοὺς ὅρους στὰ πλαίσια τοῦ προγράμματος πολεμικοῦ ὑλικοῦ στὸ ἐξωτερικὸ (FMS, Foreign Military Sales), εἴτε μὲ καθαρὰ ἐμπορικοὺς ὅρους ἀπὸ τὶς βιομηχανίες πολεμικοῦ ὑλικοῦ. Στὸν πίνακα ποὺ ἀκολουθεῖ παρατίθενται τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀφοροῦν τὴν πώληση στρατιωτικοῦ ὑλικοῦ στὰ πλαίσια τοῦ FMS πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκία.

Τὸ πραξικόπημα τοῦ 1967 ὑπῆρξε βέβαια ἕνας ἀπὸ τοὺς κύριους παράγοντες ποὺ εὐνόησαν καὶ ἐπετάχυναν τὴ μεταστροφὴ τῆς ἀμερικανικῆς πολιτικῆς ἀπέναντι στὴν Ἑλλάδα στὸ σημεῖο αὐτό. Παράλληλα ὅμως ἡ ἐξωτερικὴ βοήθεια δὲν ἦταν σὲ ἐπίπεδα τέτοια ποὺ νὰ ἐξασφαλίζει τὴ δημιουργία καὶ διατήρηση μιᾶς ἐκσυγχρονισμένης καὶ ὀρθολογικὰ ὀργανωμένης πολεμικῆς μηχανῆς, ποὺ νὰ ἀνταποκρίνεται στὶς ἐγχώριες ἀνάγκες.[2] Καθὼς ἡ κρίση στὶς

1. Γιὰ τὸν ρόλο τοῦ ξένου κεφαλαίου στὴν ἑλληνικὴ Οἰκονομία μεταπολεμικά, βλ. τὴ μελέτη τοῦ A. Giannitsis, *Private Auslandskapitalien im Industrialisierungsprozess Griechenlands (1953-1970), (Diss. Berlin,* 1974).

2. Βλ. τὰ ἄρθρα τοῦ Π. Γαρουφαλιᾶ στὴν *Ἀκρόπολη* τοῦ Σεπτεμβρίου 1974 καὶ ἰδίως τῆς 24.9.74 καθὼς καὶ τοῦ Α. Σιαπκαρᾶ: «Ἀμερικανικαὶ βάσεις καὶ Ἑλλάς», στὸ *Βῆμα* τῆς 25.3. 1975. Γιὰ τὶς ἀρνητικὲς συνέπειες τῆς παραμελήσεως ἀναπτύξεως ἐθνικῶν δυνάμεων, βλ. καὶ τὸ ἄρθρο τοῦ ἀντιναυάρχου Α. Σπανίδη, «Ἡ ἀφοσίωσή μας στὸ NATO ἐξημίωσε τὴν ἐθνικὴ ἄμυνα», στὴν *Καθημερινὴ* τῆς 16.3.1975.

ἑκατ. δολλ.

	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
Ἑλλὰς	1	4	7	12	21	32	23	44	181
Τουρκία	1	2	1	—	4	2	4	10	103

Πηγή: R. J. Shue-W. G. Kealy, Jr., «Military Transactions in the US Balance of Payments», 1974, εἰς Survey of Current Business, τόμος 55, N. 4, σελ. 59.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: *Ἐξέλιξη στρατιωτικῶν δαπανῶν κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, 1963-1976*

σὲ ἑκατ. δρχ.

	1963	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
1. Δαπάνες τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ	20.331	38.414	42.848	47.732	52.186	57.250	66.658	82.665	107.806	143.198	172.485
2. Δαπάνες προϋπολ. ἐπενδύσεων	5.055	7.216	9.264	10.838	12.940	14.995	20.405	24.334	19.271	27.870	41.000
3. *Σύνολο δαπανῶν προϋπολογισμοῦ*	25.386	45.630	52.112	58.570	65.126	72.245	87.063	106.999	127.077	171.068	213.500
4. Δαπάνες ὑπουργείου Ἐθνικῆς Ἀμύνης	4.436	8.799	9.181	11.014	11.753	12.555	14.561	17.693	27.427	38.736	41.314
5. Στρατ. δαπάνες (4) σὰν % τοῦ (3)	17,5	19,3	17,6	18,8	18,0	17,4	16,7	16,5	21,6	22,6	19,4
6. Στρατ. δαπάνες (4) σὰν % τοῦ (2)	87,8	121,9	99,1	101,6	90,8	89,7	80,9	64,3	142,3	139,0	100,8
7. Στρατ. δαπάνες (4) σὰν % τοῦ ἀκαθ. ἐγχωρίου προϊόντος	3,6	4,2	4,5	4,8	4,6	4,4	4,5	4,2	5,3	6,5	—

Πηγή: Γιὰ 1963-72: ἐπεξεργασία στοιχείων Μηνιαίου Στατιστικοῦ Δελτίου Τραπέζης Ἑλλάδος, γιὰ 1973-76: ἐπεξεργασία στοιχείων Δημοσίων Προϋπολογισμῶν.

Ἐξέλιξη ἐπὶ μέρους δαπανῶν[1] *στρατιωτικοῦ προϋπολογισμοῦ:*

Α. *Συντήρηση καὶ ἐπισκευὴ μηχανικοῦ κτλ. ἐξοπλισμοῦ (σύνολο)*	2,9	31,3	27,2	36,1	50,9	95,0	108,9	86,4	124,6	126,8	270,8
Συντήρηση - ἐπισκευὴ πλωτῶν μέσων - δεξαμ.	0,4	25,8	14,0	6,9	9,4	17,9	15,5	48,2	61,2	52,4	158,6
Συντήρηση - ἐπισκευὴ ἀεροσκαφῶν	—	—	—	11,1	23,9	63,4	69,7	15,6	19,1	34,8	53,4
Συντήρηση - ἐπισκευὴ τηλεπικοιν. μέσων	—	—	—	—	5,4	4,9	9,7	9,1	30,7	15,1	25,4
Β. *Εἴδη συντηρήσεως καὶ ἐπισκευῆς μηχανικοῦ κτλ. ἐξοπλισμοῦ (ἀνταλλακτικὰ) (Σύνολο)*	58,6	212,0	251,7	451,7	711,5	697,6	707,3	1.019,3	1.508,6	2.396,9	4.283,0
Γιὰ τὰ μεταφορικὰ μέσα ξηρᾶς	14,5	42,5	79,9	119,7	182,9	201,8	279,3	361,0	628,0	1.070,6	2.082,3
Γιὰ τὰ πλωτὰ μέσα - δεξαμενὲς	29,9	95,0	88,1	116,1	115,2	117,5	157,3	183,8	269,2	407,2	471,3
Γιὰ τὰ ἀεροσκάφη	5,2	22,0	28,5	145,2	288,6	302,9	158,1	231,8	323,7	548,3	844,6
Γιὰ τὰ τηλεπικοινωνιακὰ μέσα	1,4	13,9	15,6	16,0	15,5	28,7	12,2	21,5	87,4	99,7	155,4
Γιὰ λοιπὸ ἐξοπλισμὸ	—	25,6	25,5	32,6	80,5	41,9	47,5	91,2	110,9	177,9	638,8
Γ. *Καύσιμα γιὰ κίνηση*	70,4	272,2	272,4	264,5	288,8	310,7	284,0	386,4	345,0	1.492,5	1.541,7
Δ. *Προμήθεια τηλεπικοινωνιακῶν μέσων*	3,6	130,1	107,3	272,0	61,6	49,2	70,0	109,6	128,4	120,1	164,4
Ε. *Στρατιωτικὲς κατασκευὲς καὶ ἐξοπλισμοί (Σύνολο)*	128,3	724,2	849,3	1.139,7	1.473,4	1.162,8	1.809,2	2.377,1	5.571,4	14.327,8	13.130,0
Κατασκευὴ ἀεροδρομίων καὶ στρατ. ἐγκαταστ.	3,5	73,1	108,1	60,6	67,0	4,1	39,9	19,7	105,8	228,7	38,0
Κατασκευὴ λοιπῶν κτιρίων καὶ ἐγκαταστάσεων	77,0	201,2	189,9	215,8	165,8	173,1	35,8	2,4	12,6	2,7	0,8
Ἀγορὰ μεταφορικῶν μέσων ξηρᾶς	0,4	14,3	68,6	28,3	235,4	123,8	137,1	96,4	149,3	262,0	208,0
Ἀγορὰ ὑλικοῦ στρατοῦ ξηρᾶς	—	—	—	—	110,4	47,1	659,4	924,7	2.389,5	3.539,2	1.803,0
Ἀγορὰ πλωτῶν μέσων	—	92,9	45,1	41,3	36,3	13,5	40,7	244,8	840,3	2.428,6	1.708,6
» ἀεροσκαφῶν	—	1,1	107,8	163,8	170,9	57,4	97,0	62,9	387,5	3.886,2	1.753,6
» κυρίου ὑλικοῦ	—	—	—	22,6	—	—	—	—	861,8	1.713,6	4.255,9
» μηχανημάτων καὶ ἐργαλείων	5,0	46,2	42,5	121,4	107,3	60,2	76,7	112,0	84,8	456,8	897,7
» πολεμοφοδίων	33,4	77,3	79,8	159,5	326,8	449,9	586,7	726,7	355,7	1.390,0	1.991,7
» ὁπλισμοῦ	1,1	113,3	96,5	161,6	152,6	118,6	62,3	83,9	38,8	40,8	44,1
» εἰδῶν συντηρήσεως ὁπλισμοῦ	1,6	3,3	8,2	11,8	19,2	40,6	40,8	60,2	105,6	178,3	110,6
Διάφορες κατασκευὲς καὶ ἐξοπλισμοί	—	106,6	59,1	107,7	3,0	3,6	3,9	6,9	202,6	185,0	235,6
Σύνολο (Α-Ε)	263,8	1.369,8	1.507,9	2.164,0	2.586,2	2.315,3	2.979,4	3.978,8	7.678,0	18.464,1	19.389,9
Ρυθμὸς μεταβολῆς (Α-Ε)			10,1%	43,5%	19,5%	—10,5%	28,7%	33,5%	93,0%	140,5%	5,0%
Ρυθμὸς μεταβολῆς συνόλου δαπανῶν ἐθνικῆς ἀμύνης			4,3%	20,0%	6,7%	6,8%	16,0%	21,5%	55,0%	41,2%	6,7%

1. Στὰ ἐπὶ μέρους μεγέθη δὲν περιλαμβάνονται ὁρισμένες συναφεῖς δαπάνες δευτερευούσης σημασίας.
Πηγή: Ἐπεξεργασία στοιχείων ἀπό: Δημοσίους Προϋπολογισμοὺς καὶ Στατιστικὴ Ἐπετηρίδα Δημοσίων Οἰκονομικῶν.

σχέσεις Ἑλλάδος- Τουρκίας ἐντείνεται καὶ ἡ χώρα ἐξαναγκάζεται σὲ ἀνάκληση τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως ποὺ διατηρεῖ στὴν Κύπρο, γίνεται φανερὸ πόσο ἰσχνὸς γιὰ τὴν προάσπιση τῶν ἐθνικῶν στόχων εἶναι ὁ βασισμένος σὲ ἐξωτερικὲς συμμαχίες σχεδιασμὸς γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολεμικοῦ δυναμικοῦ. Ἔτσι ἀρχίζουν νὰ συζητοῦνται καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ πραγματοποιοῦνται οἱ πρῶτες σημαντικὲς παραγγελίες βαρέος πολεμικοῦ ὑλικοῦ (hardware), ποὺ αὐξήθηκαν τὰ τελευταῖα χρόνια μὲ ταχύτατο ρυθμό. Ταυτόχρονα βέβαια ἄρχισαν ν' αὐξάνονται καὶ οἱ δαπάνες γιὰ ἐλαφρὸ βοηθητικὸ πολεμικὸ ὑλικὸ (software) καὶ μέσα τηλεπικοινωνίας, ἠλεκτρονικὰ κτλ. Ἡ ἐξέλιξη τῶν ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν φαίνεται ἀναλυτικὰ ἀπὸ τὸν Πίνακα 1.

Οἱ συνολικὲς δαπάνες τοῦ ΥΠΕΘΑ αὐξήθηκαν στὸ διάστημα ποὺ ἐξετάζουμε σημαντικά, τόσο σὲ ἀπόλυτα, ὅσο καὶ σὲ σχετικὰ μεγέθη. Ἀπὸ 4,4 δισεκ. δρχ. τὸ 1963 ἔφθασαν τὰ 11-12 δισεκ. τὰ ἔτη 1969-71, γιὰ νὰ αὐξηθοῦν ἀλματωδῶς τὴν τελευταία τριετία καὶ νὰ φθάσουν τὰ 39 δισεκ. τὸ 1975 καὶ τὰ 41,3 δισεκ. τὸ 1976, παρουσιάζοντας ἔτσι μιὰ αὔξηση 780% στὴν περίοδο 1963-75 καὶ 340% μεταξὺ 1967-75. Οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες αὐξήθηκαν μὲ ρυθμὸ ποὺ ἔφθανε τὸ 12,2% τὴν περίοδο 1964-66, 16% τὴν περίοδο 1967-71, 18,6% τὸ 1972-3 καὶ 48% τὸ 1974-75. Συνέπεια τῆς διευρύνσεως τῆς κατηγορίας αὐτῆς τῶν δημοσίων δαπανῶν ἦταν ὅτι οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες ὁδήγησαν στὴ διόγκωση τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀπορροφοῦσαν ἕνα συνεχῶς αὐξανόμενο τμῆμα: ἀπὸ 17,5% τὸ 1963 καὶ τὸ 1968 ἔφθασαν τὸ 22,6% τὸ 1975. Ἂς σημειωθῆ ὅτι στὰ μεγέθη αὐτὰ δὲν περιλαμβάνονται οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες ποὺ ἐκτελοῦνται ἀπὸ ἄλλους ὀργανισμοὺς (Ταμεῖο Ἐθνικῆς Ἀμύνης κ.ἄ.) καὶ ὅτι κατὰ τὸ 1976 οἱ ἀμυντικὲς δαπάνες, πέρα ἀπὸ τὸ μέγεθος ποὺ ἀναφέραμε, θὰ ἀπορροφήσουν καὶ σημαντικὸ τμῆμα τοῦ ἀποθεματικοῦ τοῦ Προϋπολογισμοῦ (10 δισεκ. δρχ.).

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ οἰκονομικὲς ἐπιπτώσεις ποὺ προκαλοῦνται ἀπὸ τὸν ἐκσυγχρονισμὸ τοῦ στρατιωτικοῦ δυναμικοῦ καὶ τὸν ἐφοδιασμό του μὲ τεχνολογικὰ προηγμένο ἐξοπλισμό. Βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῶν σύγχρονων ἐξοπλισμῶν εἶναι τὸ μέγεθος τῶν δευτερογενῶν δαπανῶν, ὅπως ἡ ἐκπαίδευση τοῦ ἀνθρώπινου δυναμικοῦ, ἡ σωστὴ συντήρηση καὶ ἀντικατάσταση τῶν ἀνταλλακτικῶν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ ὑλικοῦ, ποὺ φθάνουν στὸ πολλαπλάσιο τῆς δαπάνης γιὰ τὴν ἀγορὰ τοῦ πρωταρχικοῦ ὑλικοῦ. Οἱ δευτερογενεῖς αὐτὲς δαπάνες φθάνουν γιὰ ἕνα πολεμικὸ ἀεροπλάνο μὲ διάρκεια ζωῆς 10-12 χρόνια τὸ 100%-130% τῆς τιμῆς ἀγορᾶς του, ἐνῶ οἱ ἀντίστοιχες δαπάνες γιὰ πολεμικὰ πλοῖα εἶναι κατὰ πολὺ μεγαλύτερες. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, τὸ κόστος ἐκπαιδεύσεως πληρωμάτων, δοκιμῶν, πτήσεων κτλ. ἑνὸς σύγχρονου ἀεροπλάνου φθάνει περίπου στὸ μισὸ τῆς τιμῆς ἀγορᾶς του, ποὺ κυμαίνεται συνήθως μεταξὺ 4,5 καὶ 6,5 ἑκατ. δολλάρια. Σημαντικὲς εἶναι ἐπίσης οἱ συμπληρωματικὲς δαπάνες ποὺ συνοδεύουν τὴν ἀγορὰ σύγχρονου πολεμικοῦ ὑλικοῦ καὶ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴ χρησιμοποίησή του. Ἔτσι, τὰ Φάντομς κτλ., ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἔξοδα γιὰ τὴν ἀγορά τους, ἀπαιτοῦν ἐπὶ πλέον τὸν ἐφοδιασμὸ μὲ πολύπλοκα air control καὶ air-defense-systems (ποὺ κατὰ κανόνα στοιχίζουν πάνω ἀπὸ 100 ἑκατ. δολλ.) καὶ γενικὰ ἐκσυγχρονισμένη ὑποδομὴ καὶ τηλεπικοινωνιακὸ σύστημα, ἠλεκτρονικὰ συστήματα ἐπεξεργασίας πληροφοριῶν κτλ., ὥστε νὰ γίνει δυνατὴ ἡ πλήρης ἀξιοποίηση τῶν δυνατοτήτων ποὺ παρέχουν.[1]

Οἱ οἰκονομικὲς ἐπιπτώσεις τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ τοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ εἶναι ἐμφανεῖς στὸν κρατικὸ προϋπολογισμό. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῶν ἑλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων στηριζόταν μέχρι τὸ 1968-69 περίπου, σὲ μεγάλο βαθμό, στὴ βοήθεια τῶν ΗΠΑ καὶ τοῦ ΝΑΤΟ, οἱ δευτερογενεῖς δαπάνες γιὰ συντήρηση, ἀνταλλακτικὰ κτλ. τοῦ κύριου ὑλικοῦ, ποὺ βάρυναν τὴ χώρα, πολλαπλασιάσθηκαν ταχύτατα. Ἐνῶ τὸ σύνολο τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν ὑπερτριπλασιάσθηκε, ὅπως εἴδαμε, μεταξὺ 1967-75, οἱ συνολικὲς δαπάνες γιὰ εἴδη συντηρήσεως καὶ ἐπισκευῆς (ἀνταλλακτικὰ δηλ.) αὐξήθηκαν στὸ ἴδιο διάστημα κατὰ 1.031% καὶ ἀπὸ 59 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963, ἔφθασαν τὰ 212 ἑκατ. τὸ 1967, τὰ 698 ἑκατ. τὸ 1971 καὶ τὰ 2.397 ἑκατ. τὸ 1975. Εἰδικότερα ὅμως οἱ δαπάνες γιὰ εἴδη συντηρήσεως τῶν πιὸ προηγμένων τεχνολογικὰ τμημάτων, ὅπως εἶναι τὰ ἀεροπλάνα καὶ τὰ τάνκς, αὐξήθηκαν μεταξὺ 1967-75 κατὰ 2.392% καὶ 2.419% ἀντίστοιχα. Οἱ δαπάνες γιὰ εἴδη συντηρήσεως ἀεροσκαφῶν ἀπὸ 5,2 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963 εἶχαν φθάσει τὰ 289 ἑκατ. τὸ 1970 καὶ τὰ 548 ἑκατ. τὸ 1975, ἐνῶ γιὰ τὰ μεταφορικὰ μέσα ξηρᾶς (ἅρματα μάχης κτλ.) ἀπὸ 14,5 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963 ἀνῆλθαν σὲ 183 ἑκατ. τὸ 1970, σὲ 361 ἑκατ. τὸ 1973 καὶ σὲ 1.071 ἑκατ. τὸ 1975. Ἀκόμα μεγαλύτερη αὔξηση (5.294%) παρουσιάζουν οἱ δαπάνες γιὰ προμήθεια εἰδῶν συντηρήσεως ὁπλισμοῦ, ποὺ ἀπὸ 3,3 ἑκατ. δρχ. τὸ 1967 ἔφθασαν τὰ 41 ἑκατ. τὸ 1971 καὶ τὰ 178 ἑκατ. τὸ 1975. Ἰδιαίτερη διεύρυνση παρουσίασαν, ὅπως εἶναι φυσικό, καὶ οἱ δαπάνες συντηρήσεως τοῦ συμπληρωματικοῦ ὑλικοῦ, ὅπως τὰ τηλεπικοινωνιακὰ μέσα, ποὺ ἀπὸ 1,4 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963 ἀνῆλθαν σὲ 100 ἑκατ. τὸ 1975.

Ἡ πιὸ σημαντικὴ ὅμως ἄνοδος σημειώνεται στὶς δαπάνες γιὰ στρατιωτικὲς κατασκευὲς καὶ ἐξοπλισμοὺς ποὺ ἀπὸ 128 ἑκατ. τὸ 1963 ἔφθασαν τὰ 724 ἑκατ. τὸ 1967, τὰ 1.163 ἑκατ. τὸ 1971, τὰ 2.377 τὸ 1973 καὶ 14.328 ἑκατ. τὸ 1975 (αὔξηση 1967-1975: 1.879%). Στὴν κατηγορία αὐτὴ περιλαμβάνονται οἱ δαπάνες γιὰ κατασκευὲς κτιρίων, στρατιωτικῶν ἐγ-

1. Βλ. U. Albrecht - D. Ernst - P. Lock - H. Wulf, ὅ. ἀ., σελ. 146 καὶ 155/6.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: *Δαπάνες Προϋπολογισμοῦ στὰ πλαίσια τοῦ Βορειοατλαντικοῦ Συμφώνου γιὰ ἔργα*[1]

σὲ ἑκατ. δρχ.

	1955-62	1963-66	1967-71	1972-75	Σύνολο
Δαπάνες κοινοῦ ἐνδιαφέροντος	4.893	2.979	3.059	4.797	15.728
Γιὰ τηλεπικοινωνίες καὶ προστασία τους	...	281	891	713	1.885[2]
Γιὰ ἀεροδρόμια	...	538	428	2.376	3.342[2]
Γιὰ ναυτικὲς ἐγκαταστάσεις	...	29	76	259	364[2]
Γιὰ στρατιωτικὲς ἐγκαταστάσεις	...	150	68	—	218[2]
Γιὰ λοιπὲς κατασκευὲς κ.ἄ.	...	1.886	569	1.104	3.559[2]
Ἀπὸ τὶς ὁποῖες γιὰ στρατιωτικὲς κατασκευές:					
— ἀεροπορίας	3.531	1.423	185	192	5.331
— ναυτικοῦ	1.270	208	181	222	1.881
— στρατοῦ	92	—	66	411	569
Δαπάνες ἐθνικὲς γιὰ ἔργα	361	210	417	276	1.264
Ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἰσφορὲς στὸ ΝΑΤΟ	...	23	113	116	252[2]

1. Δὲν ἔχουν περιληφθῆ ὁρισμένες κατηγορίες δαπανῶν, ὅπως ἔξοδα ἀποστολῶν κ.ἄ. Τὸ σύνολο τῶν ἐθνικῶν δαπανῶν στὰ πλαίσια τοῦ ΝΑΤΟ φθάνουν τὰ 794 ἑκατ. δρχ. στὸ διάστημα 1967-71 καὶ 493 ἑκατ. δρχ. μεταξὺ 1964-66.
2. Μόνο γιὰ 1963-1975.
Πηγή: Ἐπεξεργασία στοιχείων. Βλ. Πηγὴ στὸν πίνακα 1.

καταστάσεων, ἀγορὲς μεταφορικῶν μέσων ξηρᾶς (ἅρματα μάχης, μηχανοκίνητα, κτλ.), πολεμικῶν πλοίων καὶ ἀεροπλάνων, ὁπλισμοῦ καὶ τηλεπικοινωνιακοῦ ὑλικοῦ.

Ἀλματώδη αὔξηση παρουσιάζουν φυσικὰ οἱ δαπάνες γιὰ τὴν ἀγορὰ κύριου ὑλικοῦ, δηλ. τάνκς καὶ τεθωρακισμένων (μεταφορικῶν μέσων ξηρᾶς), πολεμικῶν πλοίων καὶ ἀεροπλάνων τῆς πολεμικῆς ἀεροπορίας ἀπὸ τὸ 1968 περίπου. Οἱ δαπάνες τῆς κατηγορίας αὐτῆς ἦσαν ἀσήμαντες τὸ 1963 (0,4 ἑκατ. δρχ.), ἀνῆλθαν ὅμως στὰ 222 ἑκατ. τὸ 1968, στὰ 553 ἑκατ. τὸ 1970, στὰ 4.628 ἑκατ. τὸ 1974 καὶ στὰ 11.830 ἑκατ. τὸ 1975.

Στὰ μεγέθη αὐτὰ πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ οἱ δαπάνες γιὰ πολεμοφόδια, μηχανήματα καὶ ἐργαλεῖα καὶ γιὰ στρατιωτικὲς κατασκευὲς καθὼς καὶ γιὰ στρατιωτικῆς φύσεως ἔργα ποὺ γίνονται στὰ πλαίσια τοῦ ΝΑΤΟ (βλ. Πίν. 2), καὶ ποὺ συγκεντρώνουν μεγάλο τμῆμα τῶν σχετικῶν δαπανῶν (δρόμοι, λιμενικὰ ἔργα, ἀποθῆκες, ἀρχηγεῖα, βάσεις πυραύλων, ἐγκαταστάσεις τηλεπικοινωνίας, σταθμοὶ παρατηρήσεων, ραντάρ, κ.ἄ.). Οἱ δαπάνες αὐτὲς διακρίνονται βασικὰ σ' ἐκεῖνες ποὺ ἀφοροῦν ἔργα κοινοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ χρηματοδοτοῦνται ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ΝΑΤΟ καὶ στὶς ἐθνικές, ἐκεῖνες δηλαδὴ ποὺ χρηματοδοτοῦνται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀφοροῦν ἔργα τοπικά, περιορισμένης στρατιωτικῆς σημασίας. Οἱ πρῶτες ἀποτελοῦν τὸν κύριο ὄγκο καὶ φθάνουν σὲ 861 ἑκατ. δρχ. τὸ 1964, 550 ἑκατ. τὸ 1970 καὶ 1.506 ἑκατ. τὸ 1975, ἐναντι ἐθνικῶν δαπανῶν 223 ἑκατ., 100 ἑκατ. καὶ 216 ἑκατ. γιὰ τὰ ἀντίστοιχα ἔτη. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ φαινόμενο ὅτι, ἐνῶ μεταξὺ 1969-72 παρατηρεῖται μείωση τῶν δαπανῶν αὐτῶν, ἀπὸ τὸ 1973 ἔχουμε σημαντικὴ αὔξησή τους καὶ ἰδίως γιὰ κατασκευές, τηλεπικοινωνιακὰ ἔργα, ἀεροδρόμια καὶ ναυτικὲς ἐγκαταστάσεις, ποὺ ἀφοροῦν προφανῶς στὴν ἐγκατάσταση τοῦ συστήματος παρακολουθήσεως, ἐγκαίρου προειδοποιήσεως καὶ καθοδηγήσεως—γνωστὸ σὰν Nadge—ποὺ καλύπτει τὸν χῶρο ἀπὸ τὴ Νορβηγία μέχρι τὴν Τουρκία. Γιὰ ὅλο τὸ διάστημα 1955-75 οἱ δαπάνες τοῦ ΝΑΤΟ φθάνουν τὰ 17 δισεκ. δρχ., ἀπὸ τὶς ὁποῖες 15,7 δισεκ. ἀφοροῦν ἔργα κοινοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ 1,3 δισεκ. τὴν κατασκευὴ ἔργων, ποὺ χρηματοδοτοῦνται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ ἐγχώριους πόρους. Τὸ μεγαλύτερο τμῆμα, δηλ. 8,7 δισεκ. ἢ 51% τοῦ συνόλου, διατέθηκε γιὰ τὴν κατασκευὴ ἀεροδρομίων καὶ ἄλλων ἐγκαταστάσεων τῆς ἀεροπορίας, 1,9 δισεκ. ἢ 11,1% γιὰ τηλεπικοινωνίες (κυρίως μετὰ τὸ 1967), 2,2 δισεκ. ἢ 13,2% γιὰ ἐγκαταστάσεις τοῦ ναυτικοῦ καὶ 0,8 δισεκ. (4,6%) γιὰ ἐγκαταστάσεις τοῦ στρατοῦ ξηρᾶς (ἰδίως μεταξὺ 1972-75). Ἡ διόγκωση αὐτὴ τῶν ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν δὲν ἔχει βέβαια σὰν ἀποκλειστικὴ αἰτία τὴν ἑλληνοτουρκικὴ κρίση, ἀλλὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐπενεργείας περισσοτέρων διεθνῶν καθὼς καὶ ἐσωτερικῶν παραγόντων. Ἔτσι ἡ σοβιετικὴ παρουσία στὴν Αἴγυπτο καὶ στὴ Μεσόγειο θεωρήθηκε ὅτι εἶχε καταστήσει ἀπαραίτητη τὴν ἐνίσχυση τῆς ἀεροπορίας μὲ Φάντομς καὶ τοῦ ναυτικοῦ μὲ ἀντιτορπιλλικά, τὴ βελτίωση τῶν βάσεων καὶ τῶν σταθμῶν παρακολουθήσεως στὴν Κρήτη, ἐνῶ ὁ ἐξοπλισμὸς τῆς Βουλγαρίας μὲ σύγχρονα τάνκς Τ-62 ἐπέδρασε ἀσφαλῶς στὴ διάρθρωση καὶ τὸν ἐξοπλισμὸ τῶν χερσαίων ἑλληνικῶν δυνάμεων.[1] Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ κοινωνικὴ κρίση στὴ χώρα, ποὺ ὁδήγησε στὴν ἀπομάκρυνση ἐκπαιδευμένου καὶ ἐξειδικευμένου δυναμικοῦ ἀπὸ τὶς ἔνοπλες δυνάμεις, γιὰ λόγους ἐσωτερικῆς ἀσφαλείας τοῦ καθεστῶτος, καὶ στὴν ἐξασθένιση τῆς πολεμικῆς ἱκανότητας τοῦ στρατεύματος, εἶχε σὰν συνέπεια νὰ ἐνταθοῦν

1. *Bayernkurier*, 2.10.1971.

οἱ προσπάθειες ἐξισορροπήσεως τῶν ἀδυναμιῶν αὐτῶν μὲ τεχνολογικὰ σύγχρονο πολεμικὸ ὑλικό.

Ἀντίστοιχα μὲ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἡ Τουρκία ὑπέστη στὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα τὶς ἐπιπτώσεις τῶν μηχανισμῶν, ποὺ τῆς ἐπιτρέπουν νὰ ἀναπτύσσει ἐπεκτατικὲς βλέψεις καὶ ποὺ ὑποκινοῦν τὴν κρίση στὴν περιοχή. Ὁ κρατικὸς προϋπολογισμὸς τῆς Τουρκίας αὐξήθηκε μὲ ταχὺ ρυθμὸ κατὰ τὴν ἐξεταζόμενη περίοδο καὶ ἰδίως τὴν τελευταία διετία (βλ. Πίνακα 3). Οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες τῆς Τουρκίας ἀπὸ 511 ἑκατ. $ τὸ 1967, 786 ἑκατ. $ τὸ 1973 καὶ 930 ἑκατ. $ τὸ 1974, ἔφθασαν νὰ ὑπερβαίνουν τὰ 2 δισεκ. $ τὸ 1975 καὶ νὰ ἐγγίσουν τὰ 2,6 - 3 δισεκ. $ τὸ 1976. Ἐξ ἄλλου ἡ Τουρκία ἀπὸ τὸ 1972 προχώρησε στὴ δημιουργία ἑνὸς προγράμματος ἀνασχηματισμοῦ καὶ ἐκσυγχρονισμοῦ τῶν ἐνόπλων δυνάμεών της (Remo: Reorganization-Modernization), ποὺ προέβλεπε γιὰ τὴν περίοδο 1972-82 δαπάνες συνολικοῦ ὕψους 16 δισεκ. τουρκικῶν λιρῶν (TL), δηλ. 1,2 δισεκ. $. Ἡ ἔνταση τῆς κρίσεως ὁδήγησε ὅμως στὴν ἀναπροσαρμογή του τὸ 1975, ὁπότε αὐξήθηκε τὸ προγραμματισμένο ποσὸ σὲ 22 δισεκ. TL, ἐνῶ συντμήθηκε ἡ περίοδος περατώσεώς του στὸ διάστημα 1973-78. Τὸ ποσὸ αὐτὸ προβλέπεται νὰ κατανεμηθῆ ὡς ἑξῆς:

1973-74	:	3,2 δισεκ. TL	(229 ἑκατ. $)
1975	:	7,34 » »	(524 » »)
1976	:	6,04 » »	(430 » »)
1977	:	5,44 » »	(388 » »)
1978	:	1,68 » »	(120 » »)[1]

1. Βλ. στὸ *Βῆμα* τῆς 10.6.1975.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: *Ἐξέλιξη ἀκαθαρίστου ἐγχωρίου προϊόντος καὶ δημοσίων δαπανῶν Τουρκίας*

δισεκ. τουρκικὲς λίρες (TL)
(1975 : 1 $: 14 TL)

Ἔτος	Ἀκαθ. Ἐγχ. Προϊόν	Δαπάνες Δημοσίου Προϋπολ.	(3) σὰν ποσοστὸ τοῦ (2)	Ποσοστιαία ἐτήσια μεταβολὴ δημοσίων δαπανῶν
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1968	112,2	21,4	19,1	
1969	124,9	25,3	20,3	18,2
1970	146,9	31,9	21,7	26,1
1971	192,0	43,8	22,8	37,3
1972	237,8	51,5	21,7	17,6
1973	308,5	61,0	19,8	18,5
1974	430,6	81,7	19,0	33,8
1975	534,0[1]	106,9	20,0	30,9
1976		153,0		41,7

Μεταβολὲς δαπανῶν Δημ. Προϋπολογισμοῦ:

1970-73 μέσος ὅρος	:	24,9
1974-75 » »	:	32,4
1976	:	41,7

1. Ἐκτιμήσεις.

Πηγή:—OECD- Turkey, καὶ Türkiye is Bankasi A.S.—Review of Economic Conditions.

Τὸ πρόγραμμα προμηθειῶν ἔχει σὰν κύριους στόχους α) τὸν ἐκσυγχρονισμὸ τοῦ ναυτικοῦ (ἐπέκταση τῶν δυνατοτήτων τῆς ἐγχώριας ναυπηγήσεως πολεμικῶν σκαφῶν, προμήθεια συγχρόνων πολεμικῶν πλοίων, καταλλήλων γιὰ τὴν περιοχὴ τοῦ Αἰγαίου—ἀντιτορπιλλικῶν, φρεγατῶν, ὑποβρυχίων 1000 τ.), τῆς ἀεροπορίας (προμήθεια Φάντομς, ἵδρυση βιομηχανίας συντηρήσεως καὶ ἐπισκευῆς ἀεροπορικοῦ ὑλικοῦ—σχέδιο Tusas—κ.ἄ.), τῶν τεθωρακισμένων (βελτίωση τῆς βιομηχανίας συντηρήσεως τάνκς ποὺ ἱδρύθηκε τὸ 1967), β) τὴν ἐπέκταση τῆς βιομηχανίας κατασκευῆς μικρῶν ὅπλων καὶ γ) τὴ διεύρυνση τῆς γενικότερης στρατιωτικῆς ὑποδομῆς.

Ἰδιαίτερη ἔμφαση δίνουν οἱ Τοῦρκοι στὴν ἀνάπτυξη ἐγχώριας πολεμικῆς βιομηχανίας, ποὺ ἔχει μάλιστα προτεραιότητα ἔναντι τῶν ἰδιωτικῶν βιομηχανιῶν. Εἰδικότερα οἱ τουρκικοὶ στόχοι εἶναι οἱ ἑξῆς:

1) Ἐπέκταση τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς μικροῦ ὁπλισμοῦ καὶ στὸν τομέα παραγωγῆς ἀντιαρματικῶν καὶ ἀντιαεροπορικῶν ρουκεττῶν στὰ ἐργοστάσια τῆς MKEK (Makina ve Kimya Endustrisi Kurumu: μηχανολογικὴ καὶ χημικὴ βιομηχανία).
2) Ἵδρυση βιομηχανίας ὀχημάτων διαφόρων τύπων μὲ τὴ συνεργασία ξένων ἐπιχειρήσεων (British Motor Corp., MAN, Internat. Harvester, Goodyear).
3) Ἐκσυγχρονισμὸς τῶν 885 ἁρμάτων μάχης M-48, γιὰ τὰ ὁποῖα τὸ ὑλικό, ποὺ θὰ πρέπει νὰ εἰσαχθῆ ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὶς ΗΠΑ, στοιχίζει 230 ἑκ. δολλ.,συναρμολόγηση 1.000 ἁρμάτων μάχης, τύπου Leopard,[2] ἐπέκταση τῆς βιομηχανίας χάλυβος.
4) Παραγωγὴ ὑποβρυχίων τῆς τάξεως τῶν 1.000 τ. καὶ ἄλλων τύπων σκαφῶν.
5) Ἵδρυση βιομηχανίας ἀεροπορικοῦ ὑλικοῦ, ὕψους ἐπενδύσεως 800 ἑκατ. δολλ., χωρὶς νὰ ὑπολογισθοῦν οἱ ἀπαραίτητες συμπληρωματικὲς ἐπενδύσεις ὑποδομῆς, καὶ μὲ 75% χρηματοδότηση ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό.[3] Γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ διεξάγονται διαπραγματεύσεις μὲ 5 ἑταιρεῖες, τὴ Northrop (πρόταση παραγωγῆς τῶν F-5E Tiger International Fighter), τὴ Lockheed (παραγωγὴ τῶν F-104 S καὶ σὲ δεύτερη φάση τῶν CL-1200 Lander), τὴ Hawker Siddeley (γιὰ τὴν παραγωγὴ τῶν Harriers), τὴν British Aircraft Corp. (BAC) (γιὰ τὰ Jaguar) καὶ τὴ LTV (γιὰ τὴν παραγωγὴ τοῦ Corsair A-7).[4] Πράγματι τὸν Ὀκτώβριο 1974 ἱδρύθηκε ἡ Turkish Aircraft Co. Tusas μὲ σκοπό, ὄχι μόνο τὴ συναρμολόγηση ἀεροπλάνων, ἀλλὰ καὶ

2. Γιὰ τὴ γερμανο-τουρκικὴ συμφωνία δημιουργίας τῆς σχετικῆς βιομηχανίας καθὼς καὶ βιομηχανίας συναρμολογήσεως ἀεροπλάνων, βλ. στὴν *Καθημερινὴ* καὶ στὸ *Βῆμα* τῆς 21.12.1975.

3. *Financial Times*, 21.3.73.

4. U. Albrecht-D. Ernst-P. Lock-H. Wulf, ὅ. ἀ., σελ. 172 ἑπ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: *Οἱ σημαντικότερες παραγγελίες καὶ παραλαβὲς κύριου πολεμικοῦ ὑλικοῦ μετὰ τὸ 1972*

(σὲ ἑκατ. δρχ. Ἡ συναλλαγματικὴ ἰσοτιμία τοῦ δολλαρίου λήφθηκε πρὸς 30 δρχ. = $)

ΕΛΛΑΔΑ		ΤΟΥΡΚΙΑ	
Ποσότητα - Εἶδος ὁπλισμοῦ (χώρα προελεύσεως)	**Κόστος**	**Ποσότητα - Εἶδος ὁπλισμοῦ (χώρα προελεύσεως)**	**Κόστος**
I. Ἀεροπορία:		*I. Ἀεροπορία:*	
3 LOCKHEED T-33 (Βοήθεια ΝΑΤΟ μέσω Ὁλλανδίας)	...	19 CESNA T-41 (ΗΠΑ)	...
38 F-4E PHANTOM 2 (ΗΠΑ)	5.400	3 AUGUSTA BELL 205 IROQOIS (ΗΠΑ)	52
40 MIRAGE F-1 (Γαλλία)	5.600	7 LOCKHEED F-104 (Ἱσπανία)	624
12 MIRAGE F-1 (Γαλλία)	1.700	4 CESNA 206 (ΗΠΑ)	...
3 CANADAIR CL-215 (Καναδᾶς)	199	2 BRITTEN-NORMAN BN-2 (Ἀγγλία)	13
18 C-130 H HERCULES (ΗΠΑ)	3.510	20 TRANSALL C-160 (Γερμανία)	4.680
40 T-2E ἐκπαιδευτικὰ (ΗΠΑ)	870	40 F-4 E PHANTOM 2 (ΗΠΑ)	5.700
60 A-7 D CORSAIR (ΗΠΑ)	8.610	42 NORTHROP F-5E TIGER II (ΗΠΑ)	7.500
30 ALPHA JET ἐκπαιδευτικὰ (Γαλλία)	2.600	24 JAGUAR & ἀντιαεροπορικοὶ πύραυλοι[1] (Ἀγγλία)	7.000
... Ἑλικόπτερα ναυτικοῦ (Γαλλία)	...	36 F-104 S (Ἰταλία)	5.000
100 ἀντιαεροπορικὰ RH-202 (Γερμανία)	1.300	7 F-5 (ΗΠΑ μέσω Λιβύης)	2.100
		... ἐκπαιδευτικὰ ALPHA JET καὶ τακτικῆς ὑποστηρίξεως (Γερμανία)	...
		80 Πύραυλοι SHAFRIR ἀεροπορίας (Ἰσραὴλ)	52
Σύνολο I.	29.789	Σύνολο I.	25.721
II. Ναυτικό:		*II. Ναυτικό:*	
2 Ὑποβρύχια (ΗΠΑ)	9	2 Ὑποβρύχια (ΗΠΑ)	...
1 Ἀντιτορπιλλικὸ (ΗΠΑ)	7	3 Ἀντιτορπιλλικὰ (ΗΠΑ)	21
4 Τορπιλλάκατοι LA COMBATTANTE 3 (Γαλλία)	5.980	4 Ὑποβρύχια (τύπου 209, 1000 τ.) (Γερμ.)	2.080
2 Περιπολικὰ 350 τ. (Γαλλία)	780	2 Ὑποβρύχια (τύπου 206, 450 τ.) (Γερμ.)	430
4 Ὑποβρύχια (τύπου 209, 1000 τ.) (Γερμ.)	2.080	1 Ἀρματαγωγὸ 5800 τ. (ΗΠΑ)	...
3 Ὑποβρύχια (1.250 τ.) (Γερμ.)	4.200	3 Περιπολικὰ SAAR IV (Ἰσραὴλ)	1.138
5 Φρεγάττες TF-109 (ΗΠΑ)[1]	7500	150 Πύραυλοι GABRIEL ναυτικοῦ (Ἰσραὴλ)	449
Σύνολο II.	13.056	Σύνολο II.	4.118
III. Στρατὸς ξηρᾶς:		*III. Στρατὸς ξηρᾶς:*	
Ὑλικὸ ἐκσυγχρονισμοῦ τάνκς M-48 (ΗΠΑ)	840	Ὑλικὸ ἐκσυγχρονισμοῦ 880 τάνκς M-47 καὶ M-48	6.900
130 Τάνκς AMX-30 (Γαλλία)	2.240	50 Τάνκς LEOPARD I (Γερμανία)	1.110
55 Τάνκς AMX ἑλαφρὰ (Γαλλία)	858	260 Τεθωρακισμένα αὐτοκίνητα (Ἀγγλία)	...
2000 Τζὶπ ARO 240 (Ρουμανία)	305	Σύνολο III.	8.010
Σύνολο III.	4.243		
IV. Διάφορα			
11 Ἑλικόπτερα (Ἰταλία) 300 Θωρακισμένα αὐτοκίνητα (Ἰταλία) Ἐξοπλισμὸς ὑποβρυχίων (Ἰταλία)	2.100		
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	49.188 = 1.640 ἑκατ. $	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	37.849 = 1.262 ἑκατ. $

...: Δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα.

1. Διαπραγματεύσεις. Δὲν ὑπολογίσθηκαν στὴν ἄθροιση.

Σημειώσεις πάνω στὸν πίνακα:

1) Δὲν περιλαμβάνεται τὸ ὑλικὸ ποὺ θὰ χορηγηθῆ στὰ πλαίσια τῆς βοήθειας τῆς Δυτ. Γερμανίας πρὸς τὶς δύο χῶρες τὸ 1975/6 ἀξίας 100 ἑκατ. D.M. γιὰ τὴν κάθε μία, οὔτε ἡ βοήθεια τῶν ΗΠΑ.

2) Ὁ κατάλογος αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ πλήρης γιὰ τὸ εἶδος τοῦ ὁπλισμοῦ. Ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἀξία τοῦ ὑλικοῦ, λόγω τῆς φύσεως τῶν στοιχείων δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχει ἀπόλυτη βεβαιότητα. Τὰ στοιχεῖα ἀφοροῦν ἐξ ἄλλου μόνο τὸ κύριο ὑλικὸ καὶ ὄχι τὰ ὑπόλοιπα συμπληρωματικὰ ἔξοδα, ποὺ συνοδεύουν τὶς ἀγορὲς αὐτές, καὶ ποὺ ἀποτελοῦν σημαντικὴ πρόσθετη ἐπιβάρυνση.

3) Ἡ χαμηλότερη ἀξία ὅσον ἀφορᾶ τὶς τουρκικὲς παραγγελίες δὲν πρέπει ἀπαραίτητα νὰ ὁδηγήσει στὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ χώρα αὐτὴ δαπάνησε λιγότερα ποσά. Τὸ ὑλικὸ ποὺ ἔχει παραγγείλει μπορεῖ νὰ εἶναι λιγότερο γνωστό, ἀλλὰ καὶ οἱ ὅροι ἀγορᾶς, ἰδίως ἀπὸ τὶς ΗΠΑ, νὰ εἶναι εὐνοϊκότεροι.

Πηγή:— Sipri, Arms trade register (Stockholm 1975).
— U. Albrecht, D. Ernst, P. Lock, H. Wulf: Rüstung und Unterentwicklung: Iran, Indien, Griechenland/Türkei (Hamburg 1976).
— Ἑλληνικὴ καὶ διεθνὴς εἰδησεογραφία.

ἑλικοπτέρων, ἠλεκτρονικῶν κ. ἄ. Γιὰ τὴν ὥρα πάντως οἱ διαπραγματεύσεις προχωροῦν μὲ ἀργὸ ρυθμὸ καὶ τὸ ἔργο αὐτὸ ἀπέχει ἀρκετὰ ἀπὸ τὴν ὁριστικὴ ὑλοποίησή του.

Μὲ τὴ σύγκριση τῆς ἀξίας τοῦ κυριότερου πολεμικοῦ ὑλικοῦ, ποὺ οἱ δύο χῶρες παρέλαβαν ἢ ἔχουν ἤδη παραγγείλει στὴν τελευταία τριετία περίπου, διαπιστώνεται ὅτι γιὰ μὲν τὴν Ἑλλάδα μὲ τοὺς με-

τριότερους ὑπολογισμοὺς πρέπει νὰ ὑπερβαίνει τὰ 1.640 ἑκατ. δολλ., γιὰ δὲ τὴν Τουρκία τὰ 1.262 ἑκατ. δολλ. (βλ. Πίνακα 4).

Ἡ πίεση ποῦ ἀσκοῦν οἱ ὑψηλὲς αὐτὲς δαπάνες στοὺς οἰκονομικοὺς πόρους εἶναι καὶ γιὰ τὶς δύο χῶρες προφανής. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα—ὅπως καὶ γιὰ τὴν Τουρκία—ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ σημαίνει ὅτι οἱ πολεμικὲς δαπάνες περιορίζουν σημαντικὰ τοὺς κρατικοὺς πόρους γιὰ ἄλλες κατηγορίες δαπανῶν καὶ στενεύουν τὰ περιθώρια τοῦ Κράτους νὰ διαδραματίσει πιὸ ἐνεργὸ ρόλο στὴ διαδικασία οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας. Ἐπὶ πλέον, ἡ αὔξηση τοῦ ἐξωτερικοῦ χρέους τῆς χώρας, ποὺ ὀφείλεται στὴν ἀγορὰ ὁπλισμοῦ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό, μειώνει τὰ περιθώρια ἀντλήσεως πιστώσεων σὲ συνάλλαγμα πρὸς τὸν ἰδιωτικὸ τομέα τῆς Οἰκονομίας (γιὰ ἐπενδύσεις, εἰσαγωγὴ ἐνδιαμέσων καὶ ἀπαραιτήτων καταναλωτικῶν ἀγαθῶν κτλ.), μὲ συνέπεια νὰ μετατίθεται ἡ πρωτοβουλία ἀναλήψεως ἐπενδυτικῶν δραστηριοτήτων στὶς πολυεθνικὲς ἐπιχειρήσεις.

Γιὰ νὰ δώσουμε μιὰ εἰκόνα τῆς σημασίας τῶν πολεμικῶν δαπανῶν γιὰ τὴν Οἰκονομία τῆς χώρας σημειώνουμε ὅτι μεταξὺ 1970-74 τὸ ὕψος τους ἔφθασε συνολικὰ σὲ 83,6 δισεκ. δρχ., ἐνῶ τὸ σύνολο τῶν ἀκαθαρίστων ἐπενδύσεων στὴ βιομηχανία (μεταποίηση) στὸ ἴδιο διάστημα ἦταν 85,8 δισεκ. δρχ. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν Πίνακα 1, οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες σὰν ποσοστὸ τοῦ ἀκαθαρίστου ἐγχωρίου προϊόντος αὐξήθηκαν σημαντικὰ τὸ 1975 καὶ ἔφθασαν τὸ 6,5%, ὁ δὲ προϋπολογισμὸς ἐθνικῆς ἀμύνης ὑπερβαίνει ὁλόκληρη τὴν κρατικὴ ἐπενδυτικὴ δραστηριότητα (Πίνακας 1, σειρὲς 2 καὶ 6). Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξίζει νὰ σημειωθῆ ὅτι οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες ἐπηρεάζουν τὸ ΑΕΠ καὶ τὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο μιᾶς σειρᾶς ἐτῶν καὶ ὄχι μόνο τοῦ ἔτους ποὺ πραγματοποιοῦνται, δεδομένου ὅτι ἡ μὴ διάθεσή τους γιὰ παραγωγικὲς ἐπενδύσεις ἔχει σὰν συνέπεια μικρότερη σχετικὰ παραγωγὴ στὰ ἑπόμενα ἔτη.[1]

Σοβαρὲς εἶναι ἐξ ἄλλου οἱ ἐπιπτώσεις στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν καὶ τῶν δύο χωρῶν. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὑπολογίσθηκε ὅτι οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες σὲ συνάλλαγμα (προμήθεια κύριου ὁπλισμοῦ, ἀνταλλακτικῶν, τηλεπικοινωνιακοῦ ὑλικοῦ, πολεμοφοδίων) μὲ ἐξαιρετικὰ συντηρητικοὺς ὑπολογισμοὺς σημείωσαν ραγδαία ἄνοδο (Βλ. Πίνακα 5).

Ὅπως προκύπτει ἤδη ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀναφέρθηκαν προηγουμένως, μὲ τὴν κυπριακὴ κρίση τοῦ 1974 ἀποκορυφώνεται τὸ βάρος, ποὺ οἱ δύο

1. Γιὰ τὶς ἀρνητικὲς ἐπιδράσεις τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν στὴν οἰκονομικὴ ἄνοδο καὶ τὴν ἐξαγωγικὴ ἐπίδοση μιᾶς χώρας, βλ. K. W. Rothschild, «Military Expenditure, Exports and Growth», στὸ *Kyklos*, 26,1973, σελ. 804-812, γιὰ δὲ τὶς ἐντυπωσιακὲς ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις στὴν Οἰκονομία τῶν χωρῶν τῆς Μ. Ἀνατολῆς: H. Askari — V. Corbo, «Economic Implications of Military Expenditures in the Middle East», στό: *Journal of Peace Research*, 11,1974, σελ. 341-343.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Ἔτος	Στρατιωτικὲς δαπάνες σὲ συνάλλαγμα[1]		Δαπάνες γιὰ πλοῖα, ἀεροπλάνα, ἅρματα τεθωρακισμένα[2]	
	Ποσὰ σὲ ἑκ. δολλ.	Σὰν % τῶν συναλ/κῶν εἰσπράξεων ἀπὸ ἐξαγωγὲς ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν	Ποσὰ σὲ ἑκ. δολλ.	Σὰν % εἰσαγωγῶν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν[3]
1963	5,6	0,8		
1967	30,6	2,8		
1968	34,6	2,9	7,4	2,3
1969	52,6	4,0	11,0	2,8
1970	70,5	4,5	32,9	6,5
1971	63,6	3,3	32,1	5.5
1972	89,6	3,7	40,8	5,2
1973	123,8	3,6	53,0	4,6
1974	237,0	5,7	193,7	15,4
1975	572,0	13,0	363,7	24,9
1976	596,0			

1. Ἐκτιμήσεις.
2. Τράπεζα Ἑλλάδος: Δελτίον ἐξωτερικῶν συναλλαγῶν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ, Συναλλαγματικὴ στατιστική. Παρ' ὅλο ποὺ τὸ μέγεθος αὐτὸ δὲν περικλείει ἐξ ὁλοκλήρου ἀμυντικὲς δαπάνες, οἱ τελευταῖες φαίνεται ν' ἀποτελοῦν σημαντικὸ μέρος του.
3. Οἱ εἰσαγωγὲς πλοίων, ἀεροπλάνων κτλ. περιλαμβάνονται στὶς εἰσαγωγὲς κεφαλαιουχικοῦ ἐξοπλισμοῦ.

χῶρες ἐπωμίζονται μὲ τὴ μορφὴ τῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν. Ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ ἀμέσου κόστους τῆς τουρκικῆς ἀποβάσεως στὴν Κύπρο θὰ ἦταν ἐξαιρετικὰ δύσκολος. Ἀλλὰ καὶ οἱ πρόχειρες ἐκτιμήσεις ποὺ ἔχουν γίνει εἶναι χαρακτηριστικές: Γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τὸ κόστος τῆς κινητοποιήσεως τῶν δέκα πρώτων ἡμερῶν ἐκτιμᾶται σὲ 250 ἑκατ. δολλ. περίπου.[2] Μόνο τὸ κόστος ἐπιστρατεύσεως ἐπιβάρυνε τὸν Δημόσιο Προϋπολογισμὸ μὲ 50 ἑκατ. δολλ. τὸ 1974, 53 ἑκατ. δολλ. τὸ 1975, ἐνῶ ὑπάρχει πρόβλεψη γιὰ ἄλλα 27 ἑκατ. δολλ. στὸν προϋπολογισμὸ τοῦ 1976. Γιὰ τὴν Τουρκία ἀναφέρεται ὅτι μέχρι τὰ μέσα τοῦ 1975, τὸ κόστος τῆς ἐπεμβάσεως αὐτῆς εἶχε φθάσει συνολικὰ τὰ 2,5 δισεκ. δολλάρια,[3] δηλ. τὸ 87% τῶν ἰδιωτικῶν ἐπενδύσεων καὶ τὸ 41% τῆς συνολικῆς κρατικῆς καταναλώσεως καὶ ἐπενδυτικῆς δραστηριότητας τοῦ 1974.

Σημαντικότερες ὅμως εἶναι οἱ γενικότερες ἐπιπτώσεις στὴν Οἰκονομία τῶν δύο χωρῶν, ποὺ ἐδῶ δὲν εἶναι εὔκολο νὰ ἐξετάσουμε σὲ βάθος (π.χ. ἐπιβράδυνση τῶν ἐπενδύσεων, πληθωριστικὲς τάσεις, μείωση τῶν συναλλαγματικῶν εἰσπράξεων, κοινωνικὰ προβλήματα). Ἀρκεῖ ν' ἀναφέρουμε ὁρισμένα ἀπὸ τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζουν οἱ δύο Οἰκονομίες καὶ ἰδίως ἡ τουρκική, ὅπου ὁ πληθωρισμὸς ἔφθασε μεταξὺ Ἰουνίου 1974 καὶ Ἰουνίου 1975 τὸ 22,6% (Ἑλλάς: 12,9%), ἐνῶ ἡ ἀνεργία καὶ στὶς δύο χῶρες ἀνέβηκε μεταξὺ Σεπτεμβρίου 1974 καὶ

2. Βλ. X. Zolotas, στὸ *Handelsblatt* τῆς 15.8.1974.
3. Βλ. στὸ *Βῆμα* τῆς 14.8.1975. Ἡ *Monde* ἀναφέρει κόστος τῆς ἐπιχειρήσεως ἀποβάσεως στὴν Κύπρο 720 ἑκατ. δολλάρια (17.9.1975).

Ἰουνίου 1975 γύρω στὸ 30%, ἀλλὰ σὲ πολὺ μεγαλύτερο βαθμὸ στὴν Τουρκία ἀπὸ ἀπόψεως ἀριθμοῦ ἀνέργων. Ἡ Τουρκία ἐπὶ πλέον διπλασίασε μέσα σὲ ἕνα χρόνο τὸ ἔλλειμμα στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν της, ποὺ ἀπὸ 1.381 ἑκατ. δολλ. στὸ διάστημα Ἰαν. - Σεπτ. 1974 ἔφθασε τὰ 2.569 ἑκατ. δολλ. κατὰ τὴν ἀντίστοιχη περίοδο 1975, μὲ συνέπεια τὴ ραγδαία μείωση τῶν συναλλαγματικῶν της ἀποθεμάτων ἀπὸ 2.170 ἑκατ. δολλ. τὸν Ἰούνιο 1974 σὲ 1.213 ἑκατ. δολλ. τὸν Ἰούλιο 1975. Ἡ Τουρκία ὅμως πέτυχε νὰ ἐξασφαλίσει στὴν τελευταία διετία ἀρκετὰ ἱκανοποιητικοὺς ρυθμοὺς αὐξήσεως τοῦ ἐθνικοῦ της εἰσοδήματος, δηλαδὴ γύρω στὸ 7% τὸ 1974 καὶ 7%-7,5% τὸ 1975, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου τὸ εἰσόδημα μειώθηκε κατὰ 2% τὸ 1974 καὶ αὐξήθηκε κατὰ 3,0-3,5% μέσα στὸ 1975. Παράλληλα αὐξήθηκε καὶ ὁ ἐξωτερικὸς δανεισμὸς τῶν δύο χωρῶν. Μόνο στὸ πρῶτο ὀκτάμηνο τοῦ 1975 ἡ Τουρκία ἀναγκάσθηκε νὰ δανεισθῆ ἀπὸ τὴ διεθνῆ κεφαλαιαγορὰ 700 ἑκατ. δολλ. γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὸ ἔλλειμμα τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν της, καὶ τὸ ἐξωτερικὸ χρέος της ἔφθασε στὰ μέσα τοῦ 1975 τὰ 4 δισεκ. δολλ., ἐνῶ τὸ ἐξωτερικὸ χρέος τῆς Ἑλλάδος ἀνερχόταν στὰ τέλη τοῦ 1975 σὲ 6 δισεκ. δολλ. περίπου, σημειώνοντας ἔτσι αὔξηση κατὰ 1,5 δισεκ. δολλ. περίπου (33%) μέσα σὲ ἑνάμισυ χρόνο.

Ὁ ἄμεσος κρατικὸς δανεισμὸς τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ γιὰ τὴν κάλυψη τῶν δαπανῶν τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ παρουσιάζει τὰ τελευταῖα ἔτη συνεχῆ διόγκωση:

1963-66	:	2.652	ἑκ. δρχ.	(	88,4	ἑκ. δολλ.)
1967-70	:	6.915	»	»	(230,5	»	»)
1971-74	:	19.680	»	»	(656,0	»	»)
1972	:	3.202	»	»	(107	»	»)
1973	:	8.591	»	»	(286	»	»)
1974	:	5.184	»	»	(173	»	»)
1975	:	15.375	»	»	(512	»	»)

Πηγή: Μηνιαῖο Στατιστικὸ Δελτίο Τραπέζης Ἑλλάδος.

Ὁ προοδευτικὰ αὐξανόμενος στρατιωτικὸς προσανατολισμὸς τοῦ Δημ. Προϋπολογισμοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐπιδράσεις ποὺ ἄμεσα ἀσκεῖ πάνω στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη μὲ τὴν ἀπορρόφηση οἰκονομικῶν πόρων, ἔχει καὶ σὰν συνέπεια τὴν προοδευτικὴ αὔξηση τῆς ἐξωτερικῆς οἰκονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἐξαρτήσεως τῆς χώρας. Ἡ διεύρυνση τῆς στρατιωτικῆς καὶ κατ' ἐπέκταση τῆς πολιτικῆς ἐξαρτήσεως προκύπτει ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι κάθε ἀγορὰ κύριου πολεμικοῦ ὑλικοῦ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ δδηγεῖ στὸν πολλαπλασιασμὸ τῶν ἀναγκῶν γιὰ ἀνταλλακτικὰ καὶ ἄλλα συμπληρωματικὰ ὅπλα καὶ συστήματα, καθὼς καὶ γιὰ ὑπηρεσίες συντηρήσεως, ἐκσυγχρονισμοῦ κτλ., καὶ γενικὰ ὑποκινεῖ ἕνα μηχανισμὸ γιὰ περισσότερες πολεμικὲς προμήθειες ἀπὸ τὶς χῶρες ἀγορᾶς βαρέος στρατιωτικοῦ ὑλικοῦ. Ἐξ ἄλλου ἡ προμήθεια σύγχρονου ὁπλισμοῦ συνδέεται καὶ μὲ ἄλλης φύσεως πολιτικὰ ἢ στρατιωτικὰ ἀνταλλάγματα.[1] Ἡ οἰκονομικὴ ἐξάρτηση μὲ κριτήριο τὴν ἀναλογία τοῦ ἐξωτερικοῦ χρέους τῆς χώρας πρὸς τὴν ἀξία τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς (ἀκαθ. ἐγχώριο προϊὸν) ἀπὸ 20,8% τὸ 1967 ἔφθασε στὸ 28,6% τὸ 1974 καὶ γύρω στὸ 30% τὸ 1975 (αὔξηση μέσα στὰ ὀκτὼ τελευταῖα χρόνια : 44%).

Παράλληλα μὲ τὸ ἐπίπεδο, στὸ ὁποῖο διαμορφώνονται τελικὰ οἱ πολεμικὲς δαπάνες τῶν δύο χωρῶν, ἐξ ἴσου σημαντικὸ εἶναι καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖο οἱ χρηματικοὶ πόροι μεταβάλλονται σὲ πολεμικὸ ὑλικό. Τόσο ἡ Ἑλλάδα ὅσο καὶ ἡ Τουρκία εἶναι στὸν τομέα τῶν ἐξοπλισμῶν ἄμεσα καὶ ἐξ ὁλοκλήρου ἐξαρτημένες ἀπὸ τὶς ξένες χῶρες καὶ κυρίως τὶς ΗΠΑ, ποὺ μέχρι τὸ 1970 περίπου κατεῖχαν μονοπωλιακὴ θέση ἀπὸ πλευρᾶς προμηθείας ὁπλισμοῦ. Ἡ ἐξάρτηση αὐτὴ ἄρχισε νὰ διαφοροποιεῖται γιὰ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὶς πρῶτες παραγγελίες ὑποβρυχίων στὴ Δυτ. Γερμανία (γύρω στὸ 1966) καὶ ἐντάθηκε μετὰ τὴ διακοπὴ τῆς ἀμερικανικῆς βοήθειας τὸ 1971. Ἔκτοτε, σημαντικὸ τμῆμα τῶν πολεμικῶν παραγγελιῶν κατευθύνθηκε πρὸς τὴ Γαλλία κυρίως. Τὸ ἴδιο παρατηρεῖται καὶ μὲ τὴν Τουρκία, ποὺ στράφηκε σὲ νέες ἀγορὲς γιὰ τὴν προμήθεια πρόσθετου ὁπλισμοῦ, ὅπως στὴν Ἀγγλία, τὴν Ἰταλία, τὴ Γερμανία. Ἡ οὐσία δηλαδὴ τῆς ἐξωτερικῆς ἐξαρτήσεως τῶν δύο χωρῶν συνίσταται στὸ ὅτι οἱ οἰκονομίες τους δὲν ἔχουν φθάσει σὲ ἐπίπεδο τέτοιο, ποὺ νὰ τοὺς δίνει τὴ δυνατότητα νὰ παράγουν τὰ ὑλικὰ προϊόντα ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ ἀποτελεσματικὴ ἐθνικὴ ἄμυνα καὶ νὰ ἀποκομίζουν ὁρισμένα τουλάχιστον ὀφέλη ἀπὸ τὶς στρατιωτικές τους δαπάνες.

Οἱ ὑψηλὲς συναλλαγματικὲς δαπάνες καὶ οἱ ἐπιπτώσεις τους στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν ἄσκησαν πίεση καὶ στὶς δύο χῶρες, καὶ τὶς ἀνάγκασαν νὰ ἐρευνοῦν γιὰ τρόπους ἐξοικονομήσεως ἑνὸς τμήματος τῶν δαπανῶν αὐτῶν. Ἔτσι ἄρχισαν, ὅπως εἴδαμε, νὰ διαγράφονται ἔντονες τάσεις συμπληρώσεως τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν ἀπὸ ἕνα ἀνταγωνισμὸ ἐπιτόπιας παραγωγῆς πολεμικοῦ ὑλικοῦ. Σύμφωνα μὲ τὶς ἐνδείξεις, στὴν περιοχὴ ποὺ ἐξετάζουμε διαμορφώνεται μιὰ νέα διάσταση στὶς οἰκονομικο-στρατιωτικὲς σχέσεις της μὲ τὶς ἀνεπτυγμένες χῶρες. Οἱ τελευταῖες δηλαδὴ ἐπεκτείνουν ραγδαῖα τὶς πωλήσεις σύγχρονου ὁπλισμοῦ καὶ πολεμικοῦ ὑλικοῦ στὶς δύο χῶρες, ἐνῶ συγχρόνως ἀρχίζουν νὰ προωθοῦνται καὶ ἄμεσες ἐπενδύσεις στὴν πολεμικὴ βιομηχανία μὲ τὴ μεταφορὰ κεφαλαίου, τεχνολογίας, ἐκπαιδεύσεως, ὑπηρεσιῶν κτλ. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ

1. Βλ. τὶς πιέσεις τῶν ΗΠΑ γιὰ τὴ χρησιμοποίηση τῆς βάσεως τῆς Κρήτης μὲ ἀντάλλαγμα τὸν ἐκσυγχρονισμὸ τῆς ἀεροπορίας καὶ γενικὰ τὴ συνέχιση τῆς οἰκονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς βοήθειας πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Ὑφυπ. Ἐξωτερικῶν Α. Χάρτμαν γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό, στὸ *Βῆμα* τῆς 27.12.1974 καὶ 20.4.1975.

δημιουργοῦνται οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ χώρου αὐτοῦ σὲ «προωθημένη ἀμυντικὴ περιοχὴ» (forward defense countries), ὅπως ἡ Ν. Ἀφρική, τὸ Ἰσραήλ, ἡ Βραζιλία, καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς νέας κατανομῆς ἔργων στὰ πλαίσια ἑνὸς στρατιωτικο-βιομηχανικοῦ τρόπου ἀναπτύξεως.

Ἡ Τουρκία ἔχοντας μιὰ παράδοση στὸν τομέα τῆς κατασκευῆς πολεμικοῦ ὑλικοῦ, ἀρκετὰ πρὶν ἀπὸ τὸν 18ο αἰ., ἔχει ἤδη ἀναπτύξει μιὰ πολεμικὴ βιομηχανία, ποὺ παράγει βάσεις ρουκετῶν καὶ ρουκέτες, πολεμικὰ σκάφη (κυρίως μέσα καὶ μικρὰ ἀποβατικά, πυραυλακάτους καὶ ἄλλα βοηθητικὰ πλοῖα, δεδομένου ὅτι ὁρισμένα μεγάλα σκάφη ἁπλῶς συναρμολογήθηκαν καὶ μάλιστα σὲ ἐξαιρετικὰ ἀργὸ χρόνο), ἐγκαταστάσεις ἐπισκευῆς ἁρμάτων μάχης, πιστόλια, πολεμοφόδια γιὰ τὸν στρατὸ καὶ τὸ πυροβολικὸ κ. ἄ. Στόχος τῆς Τουρκίας εἶναι ἡ δημιουργία στρατιωτικῶν τμημάτων καὶ πολεμικῶν βιομηχανιῶν, ποὺ δὲν θὰ τελοῦν ὑπὸ τὸν ἄμεσο ἔλεγχο τοῦ NATO, δὲν θὰ ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ πολιτική, ποὺ ἀναγκάζονται ν' ἀσκοῦν ὁρισμένες χῶρες ἀπέναντί της, ὅπως πρόσφατα οἱ ΗΠΑ, καὶ ἑπομένως θὰ τοὺς παρέχει ευελιξία κινήσεων σὲ περίπτωση συγκρούσεως μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Τουρκία μάλιστα δὲν δίστασε νὰ ἐντείνει τὴ διαφοροποίηση τῶν σχέσεών της καὶ νὰ δεχθῆ τὴ βοήθεια τῆς ΕΣΣΔ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς βαρειᾶς της βιομηχανίας (χαλυβουργία), ποὺ βρίσκεται στὴ βάση κάθε προσπάθειας ἀναπτύξεως πολεμικῆς βιομηχανίας. Οἱ προσπάθειες τῶν Τούρκων στρατιωτικῶν ἄρχισαν νὰ στρέφονται σὲ εὐρύτερα καὶ μεγαλεπήβολα σχέδια, ὅπως ἡ βιομηχανία ἀεροπορικοῦ ὑλικοῦ, ποὺ ἀναφέραμε, ἡ παραγωγὴ κινητήρων, ἠλεκτρονικῶν, τυποποιημένων ἀνταλλακτικῶν καὶ τηλεπικοινωνιακοῦ ὑλικοῦ.[1]

Στὴν Ἑλλάδα ἡ καθαρὰ πολεμικὴ βιομηχανία περιοριζόταν βασικὰ μέχρι τώρα στὴν παραγωγὴ πυρομαχικῶν, στὴ ναυπήγηση μικρῶν βοηθητικῶν σκαφῶν (ρυμουλκά, ἀποβατικά, πετρελαιοφόρα, ὑδροφόροι κτλ.) τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ καὶ στὸ πεπαλαιωμένο ἐργοστάσιο συντηρήσεως ἀεροπορικοῦ ὑλικοῦ (ΚΕΑ). Οἱ παράγοντες ὅμως ποὺ ἀναφέραμε δδήγησαν καὶ ἐδῶ στὴν ἔνταση τῶν προσπαθειῶν γιὰ ἐγχώρια παραγωγὴ πολεμικοῦ ὑλικοῦ. Τὸ σοβαρότερο σχέδιο εἶναι ἡ ἀνάπτυξη βιομηχανίας ἀεροπορικοῦ ὑλικοῦ (ΕΒΑΥ), ποὺ ἤδη ἱδρύθηκε, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ Κράτος ἐλπίζει νὰ ἐξοικονομήσει συναλλαγματικὲς δαπάνες 20 ἑκατ. δολλ., ποὺ διατίθενται ἐτησίως γιὰ τὴ συντήρηση τῆς πολεμικῆς ἀεροπορίας. Τὸ συναλλαγματικὸ αὐτὸ πλεονέκτημα, ἂν πράγματι ἀποτελεῖ κριτήριο τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς, φαίνεται στὴν περίπτωση αὐτὴ ὑπερβολικὸ καὶ θὰ δδηγήσει πιθανότατα σὲ μελλοντικὲς ἀπογοητεύσεις. Τὸ ἴδιο ἐξ ἄλλου συνέβη καὶ μὲ τὶς σοβαρότερες ἐπενδύσεις ποὺ πραγματοποιήθηκαν στὴ χώρα, γιὰ τὶς ὁποῖες ἡ σύγκριση μεταξὺ τῶν στόχων, ὅπως εἶχαν διατυπωθῆ πρὶν ἀπὸ τὴν ἵδρυση τῶν σχετικῶν βιομηχανιῶν, καὶ τῶν ἐπιτευγμάτων, ἐμφανίζει σημαντικὴ ἀπόκλιση. Στὴν περίπτωση τῆς βιομηχανίας ἀεροπορικοῦ ὑλικοῦ βλέπουμε ὅτι πράγματι τὸ 1975 δαπανήθηκαν 583 ἑκατ. δρχ. γιὰ συντήρηση καὶ ἀνταλλακτικὰ τῶν ἑλληνικῶν πολεμικῶν ἀεροσκαφῶν, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὅμως τὰ 548 ἑκατ. διατέθηκαν γιὰ ἀνταλλακτικά. Γιὰ τὸ 1976 ἔχουν προγραμματισθῆ δαπάνες ὕψους 900 ἑκατ. δρχ. περίπου γιὰ τὸν ἴδιο σκοπό, ἐνῶ γιὰ πρώτη φορὰ προβλέπονται δαπάνες 406 ἑκατ. δρχ. γιὰ ἐργατοτεχνικὸ προσωπικό, ποὺ προφανῶς ἀφορᾶ τὴν ΕΒΑΥ. Τὸ ὅλο ἔργο ὑπολογίζεται νὰ στοιχίσει περὶ τὰ 130 ἑκατ. δολλ. (4 δισεκ. δρχ.) ἐνῶ εἶναι ἄγνωστο τὸ κόστος λειτουργίας του. Ἡ συναλλαγματικὴ ἐξοικονόμηση τῶν ποσῶν γιὰ συντήρηση τῶν ἀεροσκαφῶν προϋποθέτει ὅτι ἡ νέα βιομηχανία θὰ εἶναι τόσο διαφοροποιημένη, ὥστε νὰ κατασκευάζει μὲ ἀποκλειστικὰ ἐγχώρια ὑλικὰ ὅλα τὰ ἀνταλλακτικὰ γιὰ τὰ F-104, τὰ Φάντομς F-4, τὰ Μιράζ, τὰ βομβαρδιστικὰ A-7D κτλ. Ἐπειδὴ τοῦτο φαίνεται μᾶλλον ἀπίθανο, ἡ βιωσιμότητα τῆς μονάδος αὐτῆς προβλέπεται νὰ στηριχθῆ στὴν ἐξασφάλιση παροχῆς ὑπηρεσιῶν συντηρήσεως σὲ ξένα πολεμικὰ καθὼς καὶ σὲ πολιτικὰ ἀεροπλάνα. Ἀπὸ τὶς ὑπηρεσίες αὐτὲς συντηρήσεως ὑπολογίζεται πρόσθετο συναλλαγματικὸ ὄφελος 20-30 ἑκατ. δολλ. ἐτησίως.

Πέρα ἀπ' αὐτὰ γίνονται ἔρευνες γιὰ τὶς δυνατότητες ἀναπτύξεως τοῦ ἠλεκτρονικοῦ κλάδου ποὺ παίζει σπουδαῖο ρόλο στὴν πολεμικὴ βιομηχανία, ἐνῶ παράλληλα ἀσκοῦνται γενικότερες πιέσεις γιὰ τὴν ἵδρυση πολεμικῆς βιομηχανίας.[2] Ἡ ἀνάπτυξη ὅμως πολεμικῶν βιομηχανιῶν σὲ περιφερειακὲς χῶρες, ὅπως ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Τουρκία, ἔχει δημιουργήσει σοβαρότατα οἰκονομικὰ καὶ στρατιωτικὰ προβλήματα, χωρὶς ταυτόχρονα νὰ ἐπιτύχει τὸν προβαλλόμενο σὰν τὸν πρωταρχικὸ στόχο αὐτῆς τῆς προσπάθειας, δηλαδὴ τὴν ἀνεξαρτησία ἀπὸ τὶς ξένες βιο-

1. Οἱ τουρκικὲς φιλοδοξίες φθάνουν μέχρι σημείου οὐτοπίας, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς δηλώσεις περὶ προθέσεως ἱδρύσεως βιομηχανίας πυρηνικῶν ὅπλων.

2. Γιὰ τὶς πιέσεις στὴ Βουλὴ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως κυρίως, βλ. στὸ *Βῆμα* τῆς 27.5.1975 καὶ 4.6.1975 καθὼς καὶ τὴν εἰσήγηση στὴ Βουλὴ τοῦ Ι. Παπασπύρου πάνω στὸν Προϋπολογισμὸ τοῦ 1976. Βλ. ἐπίσης τὶς κινήσεις ποὺ ἔγιναν γιὰ τὴν ἵδρυση «Ἑταιρείας Μελετῶν Ἐθνικῆς Ἀμύνης» καὶ «Συνδέσμου Ἑλληνικῶν Ἐξοπλισμῶν», καὶ τὶς σχετικὲς ἀνακοινώσεις στὸν Τύπο (*Ναυτεμπορική*, 6.8.1975) καθὼς καὶ τὰ ἄρθρα τοῦ Π. Χαριτάτου στὸν *Οἰκονομικὸ Ταχυδρόμο*, ἀριθμ. 1090, 1102, καὶ 1119.

Ἀντίθετα οἱ Ἕλληνες βιομήχανοι στὴ φάση αὐτὴ φαίνεται νὰ ἀντιμετωπίζουν μὲ ἀρκετὸ ρεαλισμὸ τὶς δυνατότητες ποὺ ὑπάρχουν γιὰ τὴν ἀνάπτυξη ἐγχώριας πολεμικῆς βιομηχανίας (βλ. τὴ συνέντευξη τοῦ προέδρου τοῦ ΣΕΒ Δ. Μαρινόπουλου στὰ *Νέα* τῆς 19.11.1975).

μηχανίες καὶ τὸν ξένο ἔλεγχο στὸν ἀμυντικὸ τομέα.[1]

Τὴν πιὸ ἀξιόλογη πολεμικὴ βιομηχανία στὶς ὑπὸ ἀνάπτυξη χῶρες ἔχει δημιουργήσει ἡ Ἰνδία, ποὺ ἔχει φθάσει νὰ κατασκευάζει ἐπιτοπίως πολύπλοκο πολεμικὸ τακτικὸ καὶ πυρηνικὸ ὑλικό, ἐνῶ καὶ ἡ Περσία, ἡ Βραζιλία, ἡ Ἀργεντινὴ κ.ἄ. ἔχουν ἀναπτύξει ἰδιαίτερα τὸν τομέα αὐτό. Τὸ ἀποτέλεσμα σ' ὅλες αὐτὲς τὶς χῶρες εἶναι ὅμως ἡ δέσμευση τεράστιων πόρων σὲ ἕνα τομέα, ὅπου ἡ διεθνὴς τεχνολογία προοδεύει μὲ ταχύτατο ρυθμό. Ἡ ἀνεπαρκέστατη τεχνολογική, ὀργανωτικὴ κτλ. δομή, σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὶς μηδαμινὲς δυνατότητες ποὺ ὑπάρχουν γιὰ ἐξαγωγικὴ δραστηριότητα καὶ ἀνταγωνισμὸ τῶν διεθνῶν βιομηχανιῶν πολεμικοῦ ὑλικοῦ, συντελεῖ, ὥστε οἱ βιομηχανίες αὐτὲς νὰ βρίσκονται σὲ χαμηλότατο ἐπίπεδο ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς ἀποδόσεως καὶ νὰ ἀπαξιώνονται τεχνολογικὰ μὲ τόσο ταχεῖς ρυθμούς, ὥστε νὰ εἶναι ἀδύνατο γιὰ μιὰ χώρα μὲ περιορισμένους πόρους νὰ παρακολουθεῖ. Ἰδιαίτερα παρατηρήθηκε πώς, καὶ γιὰ τὴν παραγωγὴ πολεμικοῦ ὑλικοῦ σχετικὰ ἁπλῆς τεχνολογίας, ἡ εἰσαγωγὴ ὁρισμένων στρατηγικῶν τμημάτων εἶναι ἀναπόφευκτη. Κατὰ κανόνα μάλιστα ἡ αὔξηση τῆς ἐγχώριας προστιθεμένης ἀξίας δδήγησε μὲν σὲ μείωση τοῦ ἄμεσου συναλλαγματικοῦ κόστους, παράλληλα ὅμως εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ὑπέρμετρη αὔξηση τοῦ συνολικοῦ παραγωγικοῦ κόστους,[2] ὥστε τελικὰ νὰ ὑπάρχει ἀρνητικὴ ὑποκατάσταση εἰσαγωγῶν (negative import substitution).

Μὲ τέτοιες συνθῆκες τὸ Κράτος ἢ θὰ εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ διατηρεῖ στὴ ζωὴ παραγωγικὲς ἐγκαταστάσεις καὶ νὰ προμηθεύεται ἐγχώρια πολεμικὰ προϊόντα, ποὺ σὲ σύγκριση μὲ τὶς διεθνεῖς ἐξελίξεις στὸν τομέα αὐτὸ θὰ εἶναι πεπαλαιωμένα, ἢ θὰ ἀναγκασθῆ νὰ καταφύγει πάλι στὶς εἰσαγωγὲς τῶν τεχνολογικὰ σύγχρονων ὅπλων καὶ ἐξαρτημάτων, ἀφοῦ ὅμως προηγουμένως θὰ ἔχει δεσμεύσει πόρους σὲ ἐπενδύσεις, ποὺ τὸ γενικότερο κόστος τους θὰ ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὰ πλεονεκτήματά τους.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὶς οἰκονομικὲς ἐπιπτώσεις, ποὺ θὰ ἦσαν σοβαρότατες γιὰ τὴν Οἰκονομία τῆς χώρας, λόγω τοῦ μεγέθους τῶν κεφαλαίων ποὺ ἀπαιτεῖται νὰ δεσμευθοῦν στὶς δραστηριότητες αὐτές, οὔτε οἱ πολιτικοὶ στόχοι θὰ ἐκπληρώνονταν, ὥστε τὸ ὑψηλὸ οἰκονομικὸ κόστος νὰ μποροῦσε νὰ συνδεθῆ μὲ λογικὰ πολιτικὰ ὀφέλη. Ὅπως φάνηκε ξεκάθαρα καὶ ἀπὸ τὴν περίπτωση τῆς Τουρκίας, ἡ δέσμευση σημαντικῶν πόρων γιὰ τὴν ἐγχώρια παραγωγὴ ὁρισμένων ἀνταλλακτικῶν καὶ ἐξαρτημάτων δὲν ἀπέτρεψε τὴν αἰσθητὴ μείωση τῆς μαχητικῆς της ἱκανότητας, ὅταν περιορίσθηκε ὁ ἀνεφοδιασμός της ἀπὸ τὶς ΗΠΑ. Ἡ στροφὴ τῆς Τουρκίας πρὸς ὑποκατάστατες ἀγορὲς τὴν ἐξυπηρέτησε πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι οἱ ἐγχώριες πολεμικὲς βιομηχανίες της.

Ἐνόσω ἡ προμήθεια βαρέος πολεμικοῦ ὑλικοῦ θὰ ἐξακολουθήσει—καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ἐξακολουθήσει—νὰ γίνεται ἀπὸ τὶς σύγχρονες πολεμικὲς βιομηχανίες τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν, καμμιὰ μείωση τῆς ἐξωτερικῆς ἐξαρτήσεως τῆς χώρας δὲν συντελεῖται μὲ τὴν ἐγχώρια παραγωγὴ ὁρισμένων εἰδῶν ἐξοπλισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἱ προσπάθειες στὸν τομέα αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνουν χωρὶς τὴν τεχνολογική, ὀργανωτικὴ κτλ. βοήθεια τῶν ξένων πολεμικῶν βιομηχανιῶν, μὲ συνέπεια ἡ χώρα νὰ καταβάλλει μεγάλα ποσὰ γιὰ τὴν ἀγορὰ τῆς ἀπαραίτητης τεχνολογίας καὶ κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, καὶ ἡ λειτουργία τῶν βιομηχανιῶν αὐτῶν νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ ξένες καὶ ὄχι ἀπὸ ἐγχώριες δυνατότητες. Πράγματι, ἡ ὑπὸ ἵδρυση ἑλληνικὴ βιομηχανία ἀεροπορικοῦ ὑλικοῦ θὰ στηρίζεται γιὰ τὴ λειτουργία της στὴ συνεργασία μὲ τὴν Lockheed, τὴν General Electric, τὴν Westinghouse, καὶ τὴν Austin. Ἡ παρακολούθηση καὶ συντήρηση τοῦ τεχνολογικὰ προηγμένου ὑλικοῦ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἀνατίθεται σήμερα σὲ ἀμερικανικὲς ἑταιρεῖες-συμβούλους[3] (συμβάσεις ὕψους 1,2 ἑκατ. δολλ.), οἱ προτάσεις τῶν ἑλληνικῶν ἐπιχειρήσεων γιὰ πολεμικὲς βιομηχανίες συνοδεύονται ἀπὸ συνεργασίες μὲ ξένες ἑταιρεῖες,[4] ἐνῶ ἡ Τουρκία γιὰ τὶς ἀντίστοιχες βιομηχανίες ἔχει βασισθῆ στὴν τεχνολογικὴ ἢ καὶ ἄμεση συνεργασία μὲ γερμανικές, ἀμερικανικὲς καὶ ἀγγλικὲς ἑταιρεῖες, καὶ γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς ἐξοπλιστικῆς της προσπάθειας ἵδρυσε ὀργανισμό, ποὺ θὰ στηρίζεται, ὄχι μόνο στὴν ἐγχώρια, ἀλλὰ βασικὰ στὴν ξένη χρηματοδότηση κ.ἄ.

Ἐπὶ πλέον ἡ ἵδρυση βιομηχανιῶν μὲ ξένη συμμετοχὴ ἢ τεχνολογικὴ βοήθεια συνεπάγεται περιορισμὸ τῶν δυνατοτήτων τῆς χώρας νὰ διαφοροποιήσει τὶς ἀγορὲς πολεμικοῦ ὑλικοῦ, δεδομένου ὅτι ἡ πεῖρα συντηρήσεως, κατασκευῆς μερῶν κτλ. τῆς ξένης ἑταιρείας περιορίζεται στὸ ὑλικὸ ποὺ παράγει ἡ ἵδια. Δὲν εἶναι π.χ. δυνατὸ μὲ τὴ βοήθεια τῆς Lockheed νὰ ἐπιτευχθῆ σχετικὴ αὐτονομία γιὰ τὴ συντήρηση τῶν Μιράζ, καὶ αὐτὸ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα αὔξηση τῆς μονομεροῦς ἐξαρτήσεως τῆς χώρας ἀπὸ μιὰ πηγὴ πολεμικοῦ ὑλικοῦ, ἀσυμβίβαστη μὲ τὸν ἐπιδιωκόμενο σκοπό. Κάτω ἀπὸ τέτοιες συνθῆκες, ἐνῶ ἡ ὑποκατάσταση τῶν εἰσαγωγῶν πολεμικοῦ ὑλικοῦ καὶ τῶν σχετικῶν ὑπηρεσιῶν μὲ ἐγχώρια παραγω-

1. Βλ. U. Albrecht-D. Ernst- P. Lock-H. Wulf, «Militarization, Arms Transfer and Production in Peripheral Countries», στό: *Journal of Peace Research*, τόμ. 12, 1975, σελ. 199 ἑπ.

2. Ibid., καὶ D. Mukerjee, «Costly Problems Bedevil Defense», στό: *Financial Times*, 29.1.1975. Βλ. ἐπίσης τὸ ἄρθρο τῶν D. Childs-M. Kidron, «India, the USSR and the MIG Project», στό: *Economic and Political Weekly*, τόμ. 8, Σεπτ. 1973, σελ. 1721-8.

3. Βλ. στὸ *Βῆμα* τῆς 21.2.1975.

4. Προτάσεις συνεργασίας γιὰ πολεμικὲς βιομηχανίες ἀπὸ τὴ γαλλικὴ ΣΑΣΕΜ μὲ τὴ ΧΡΩΠΕΙ, τὴ ΣΤΑΓΙΕΡ, κ.ἄ

γὴ ἐμφανίζεται ἴσως ὀρθολογική, ἀπὸ βραχυχρόνια τουλάχιστον σκοπιά, στὴν οὐσία ὑπάρχει κίνδυνος νὰ δημιουργηθοῦν δομὲς τέτοιες, ποὺ θὰ αὐξήσουν μακροχρόνια τὴν ἐξωτερικὴ ἐξάρτηση καὶ θὰ μειώσουν τὴν εὐελιξία κινήσεων τοῦ Κράτους στὸν στρατηγικὸ τομέα τῆς ἐθνικῆς ἄμυνας: ἡ ὁποιαδήποτε ἐγχώρια βιομηχανία ποὺ θὰ βασίζεται στὴ συνεργασία ξένων ἑταιρειῶν, θὰ ὑπόκειται κατ' ἀρχὴν στὸν ἔλεγχο τῶν ἀλλοδαπῶν κρατικῶν μηχανισμῶν καὶ θὰ ἐπηρεάζεται ἄμεσα ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τῶν διεθνῶν σχέσεων τῆς χώρας.

Συμπερασματικὰ προκύπτουν τὰ ἑξῆς:

1. Στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Τουρκία δημιουργήθηκαν τὰ τελευταῖα χρόνια μηχανισμοί, ποὺ εἶχαν σὰν συνέπεια, ἕνα αὐξανόμενο τμῆμα τῶν ἐθνικῶν πόρων τῶν δύο χωρῶν νὰ δαπανᾶται στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ τὴν ἀγορὰ πολεμικοῦ ὑλικοῦ, σὲ βάρος τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς τους ἀναπτύξεως. Γύρω μάλιστα στὸ 1970 οἱ συνθῆκες στὴν περιοχὴ διαμορφώθηκαν κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε οἱ 2 χῶρες νὰ ἐξαναγκασθοῦν νὰ αὐξήσουν τὸ πολεμικό τους δυναμικό, φέροντας οἱ ἴδιες τὸ βάρος τῆς ἀγορᾶς βαρέος ὁπλισμοῦ. Δεδομένου ὅτι οἱ πολιτικοὶ δεσμοί τους μὲ τὶς χῶρες τῆς Δύσεως, παρὰ τοὺς μετασχηματισμοὺς ποὺ μεσολάβησαν στὸ μεταξύ, ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἰσχυρότατοι, μιὰ ἄλλη συνέπεια τῶν ἐξελίξεων αὐτῶν εἶναι ἡ σημαντικὴ ἐνίσχυση τῆς ΝΑ πτέρυγας τοῦ NATO, μὲ τρόπο ὅμως πού, ἀντὶ νὰ ἐπιβαρύνει ὅλες τὶς ἐπωφελούμενες χῶρες, βάρυνε ἀποκλειστικὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκία, ὠφέλησε σημαντικὰ τὶς δυτικὲς βιομηχανίες,[1] καὶ βελτίωσε τὶς συνθῆκες γιὰ τὴν οἰκονομικὴ διείσδυση τοῦ ξένου κεφαλαίου στὴν περιοχή.

2. Ἡ ἐθνικὴ ἄμυνα τῆς χώρας δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει σὰν ἀποκλειστικὸ στόχο τὴν ἀπόκτηση πολεμικοῦ ὑλικοῦ μὲ κάθε θυσία, ἀδιάφορα ἀπὸ τὸ ἄμεσο, ἀλλὰ καὶ τὸ γενικότερο κόστος, ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν περιοριστικὴ ἐπίδραση ποὺ ἀσκοῦν οἱ ἐνέργειες αὐτὲς πάνω σὲ δαπάνες τοῦ πολιτικοῦ τομέως, ποὺ δὲν συνδέονται ἐκ πρώτης ὄψεως μὲ στρατιωτικῆς φύσεως σκοπούς. Ἡ πολιτικὴ στὸν τομέα αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι μὲ στρατηγικὴ ἀκρίβεια καθορισμένη καὶ μακρόπνοη. Ἡ στρατηγικὴ ἐθνικῆς ἄμυνας προϋποθέτει τὸν συστηματικὸ καθορισμὸ τῶν σχέσεων μεταξὺ καθαρὰ στρατιωτικῶν, οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν στόχων καθὼς καὶ τῶν μεθόδων ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθηθοῦν, ὥστε νὰ ἐπιτευχθοῦν τὰ καλύτερα δυνατὰ ἀποτελέσματα. Ἡ ἐκπλήρωση δηλαδὴ καθαρὰ στρατιωτικῶν σκοπῶν δὲν πρέπει νὰ ἔχει ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις σὲ ἄλλα ἐπίπεδα πού, λιγότερο ἴσως ἐμφανῶς, ἔχουν σὰν τελικὸ ἀποτέλεσμα τὴ μερικὴ ἢ ὁλικὴ ἐξουδετέρωση τῶν πλεονεκτημάτων, ποὺ ἐπιτυγχάνονται ἀπὸ τὴν ἐνίσχυση τῆς «καθαρὰ στρατιωτικῆς» ἰσχύος τῆς χώρας.

3. Ἡ πολιτικὴ ἱδρύσεως ἐγχωρίων πολεμικῶν βιομηχανιῶν πρέπει νὰ βασισθῆ σὲ ἀποκλειστικὰ οἰκονομικὰ κριτήρια καὶ νὰ ἐκμεταλλευθῆ τὶς δυνατότητες ποὺ ἐνδεχόμενα νὰ ὑπῆρχαν, γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν ὁρισμένα θετικὰ οἰκονομικὰ ὀφέλη μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι δὲν θὰ σημειωθοῦν συγχρόνως δυσμενεῖς γιὰ τὴ χώρα ἐπιπτώσεις σὲ πολιτικὸ ἐπίπεδο. Σκέψεις γιὰ ἐνδεχόμενη μείωση τῆς ἐξωτερικῆς ἐξαρτήσεως δὲν πρέπει νὰ ὁδηγήσουν στὴν ἵδρυση μονάδων ποὺ θὰ ἐπιβαρύνουν τὴν Οἰκονομία τῆς χώρας, θὰ μειώσουν δηλαδὴ τοὺς πόρους ποὺ θὰ ἔχει ἡ χώρα στὴ διάθεσή της γιὰ νὰ μεγιστοποιήσει τὴν ἐθνικὴ ἄμυνα. Βέβαια τὸ κόστος τῆς ἱδρύσεως τέτοιων βιομηχανιῶν, ποὺ ἀποτελεῖ βασικὸ οἰκονομικὸ κριτήριο, δὲν εἶναι στὴν περίπτωση αὐτὴ τὸ αὐξημένο ἐνδεχομένως, μὴ ἀνταγωνιστικὸ κόστος παραγωγῆς ἐγχώριου πολεμικοῦ ὑλικοῦ, ἀλλὰ τὸ κοινωνικοοικονομικὸ κόστος, ποὺ θὰ προκύψει στὴν περίπτωση πού, λόγω τῶν ἐξωτερικῶν ἐξαρτήσεων τῆς χώρας, δὲν θὰ καταστῆ δυνατὸ νὰ βρεθοῦν τὰ ἀπαιτούμενα ὑλικὰ μὲ συνήθεις ὅρους, στὸν ἐπιθυμητό, κρίσιμο χρόνο. Οἱ δυσκολίες ποὺ παρουσιάζει ἡ ἐκτίμηση τῶν στοιχείων αὐτῶν εἶναι ἐκεῖνες ποὺ ὁδηγοῦν συνήθως σὲ βασικὰ λάθη πολιτικῆς, σὲ βάρος τοῦ ἐπιδιωκομένου ἀποτελέσματος.

4. Εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ὑπάρξει τουλάχιστο διερεύνηση τῶν πολύπλοκων καὶ ἐνισχυομένων μηχανισμῶν, ποὺ ὑποκινοῦν τὶς πολεμικὲς δαπάνες πρὸς τὰ πάνω, ὥστε τὰ κέντρα λήψεως πολιτικῶν ἀποφάσεων νὰ ἔχουν ὁλοκληρωμένη ἀντίληψη τῶν συνθηκῶν καὶ τῶν προοπτικῶν στὸ θέμα τοῦτο.

5. Ὁ ἐντεινόμενος ἀνταγωνισμὸς ἐξοπλισμῶν τῶν δύο χωρῶν ὁδήγησε ἤδη σὲ σημαντικὴ αὔξηση τῆς ἐξαρτήσεώς τους ἀπὸ τὶς δυτικὲς χῶρες. Ὁ ἐξωτερικὸς δανεισμὸς στὸν ὁποῖο βασίζονται γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν σχεδίων τους, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐνίσχυση τῶν μηχανισμῶν τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς τους ἐξαρτήσεως, ὁδηγεῖ καὶ στὴν ἐνίσχυση τῆς οἰκονομικῆς τους ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὸ ξένο κεφάλαιο. Ἤδη ἡ Ἑλλάδα φαίνεται ὅτι θὰ ἀναγκασθῆ νὰ ἀνεχθῆ αὔξηση τῆς ἀλλοδαπῆς διεισδύσεως στὸν τραπεζικὸ τομέα λόγω τῆς συμβολῆς ὁρισμένων ξένων τραπεζῶν στὸν ἐξωτερικὸ δανεισμὸ τῆς χώρας, καὶ εἶναι πλέον ἢ βέβαιο, ὅτι διαθέτει μειωμένη διαπραγματευτικὴ δύναμη ἀπέναντι στὶς ξένες ἐπενδύσεις καὶ στοὺς ὅρους πραγματοποιήσεως καὶ ἐλέγχου τους. Στὴν Τουρκία, ποὺ εἶχε τηρήσει στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀρκετὰ πιὸ συγκρατημένη πολιτική, οἱ συνομιλίες μὲ τὸν Γερμανὸ ὑπουργὸ ἐξωτερικῶν, πρόσφατα, προέβλεψαν τὴ συγκρότηση κοινῆς

1. Ἡ σημασία τῶν πολεμικῶν παραγγελιῶν γιὰ τὶς χῶρες παραγωγῆς φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ παράδειγμα μιᾶς πρόσφατης παραγγελίας τοῦ Καναδᾶ σὲ ἀμερικανικὲς ἑταιρεῖες ὕψους 950 ἑκατ. $ ποὺ θὰ ἐξασφαλίση 6000 θέσεις ἀπασχολουμένων στὴ βιομηχανία τῶν ΗΠΑ καὶ τὸ διάστημα ἐκτελέσεώς της. Βλ. *Financial Times*, 10.12.1975.

ἐπιτροπῆς, ποὺ θὰ ἐπεξεργασθῆ πρόγραμμα διευρύνσεως τῆς οἰκονομικῆς συνεργασίας τῶν δύο χωρῶν καὶ τρόπους προωθήσεως τῶν γερμανικῶν ἀμέσων ἐπενδύσεων στὴν Τουρκία.[1] Τέτοιες ἐπιπτώσεις, λαμβανομένου ὑπ' ὄψη καὶ τοῦ βαθμοῦ διεισδύσεως τοῦ ξένου κεφαλαίου στὶς χῶρες αὐτές, καὶ ἰδίως στὴν Ἑλλάδα,[2] ὁδηγοῦν μακροχρόνια στὸν περιορισμὸ τῶν ceteris paribus ὑφισταμένων περιθωρίων γιὰ ἕνα αὐτόνομο καὶ ἐθνικὰ προσανατολισμένο crisis management στὸν ἐθνικό μας χῶρο.

6. Δεδομένου ὅτι οἱ διεθνεῖς πολιτικοὶ καὶ οἰκονομικοὶ παράγοντες, ποὺ ἐπιδροῦν στὴ διαμόρφωση τῶν συνθηκῶν στὴν περιοχή, δὲν ἐπιτρέπουν σημαντικὴ αὐτονομία, ὅσον ἀφορᾶ τὴ λήψη ἀποφάσεων γιὰ τὸ ὕψος καὶ τὸ εἶδος τῶν πολεμικῶν δαπανῶν, ἐπιβάλλεται τουλάχιστον συστηματικὸς προγραμματισμὸς ἐνεργειῶν, ὥστε τὸ οἰκονομικὸ καὶ πολιτικὸ κόστος τους νὰ ὀρθολογικοποιηθῆ. Σημαντικὴ ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ εἶναι ἡ διαφοροποίηση τῶν πολεμικῶν δαπανῶν καὶ ἡ ἀγορὰ πολεμικοῦ ὑλικοῦ ἀπὸ διάφορες χῶρες, καὶ μάλιστα ἀπὸ ἐκεῖνες, στὶς ὁποῖες ἡ ἀνάγκη νὰ κάνουν ἐξαγωγὲς πολεμικοῦ ὑλικοῦ εἶναι μεγαλύτερη. Τὸ πρόβλημα πάντως αὐτὸ εἶναι εὐρύτερο καὶ ἀφορᾶ γενικὰ τὴ διαφοροποίηση τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῆς χώρας.

7. Ἡ βιομηχανικὴ πολιτική, μεταπολεμικά, διέπραξε σφάλματα ποὺ εἶχαν σοβαρὲς ἐπιπτώσεις γιὰ τὴν οἰκονομικὴ καὶ κατ' ἐπέκταση τὴν πολιτικὴ ἐξωτερικὴ ἐξάρτηση τῆς χώρας καὶ ποὺ στάθηκαν ἀφορμὴ νὰ παρουσιασθοῦν διαρθρωτικὲς ἀδυναμίες, ποὺ δυσχεραίνουν τὴν ἐπίτευξη μιᾶς διαδικασίας αὐτοδύναμης οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἐνῶ διατίθενται τεράστια ποσὰ γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία καὶ ἄμυνα, δὲν φαίνεται νὰ ἔχει γίνει ἀντιληπτό, πὼς ἡ βελτίωση στὸν τομέα αὐτὸ συνδέεται στενώτατα μὲ τὴ δημιουργία εὐνοϊκῶν συνθηκῶν γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐγχώριων παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ τὸν περιορισμὸ τοῦ ξένου ἐλέγχου τῆς Οἰκονομίας σὲ ἀνεκτὰ ὅρια. Ἔτσι ἡ ἐφαρμογὴ οἰκονομικῆς πολιτικῆς, ποὺ ἐξυπηρετεῖ τὰ βραχυπρόθεσμα συμφέροντα μικρῶν πληθυσμιακῶν ὁμάδων μὲ μεγάλη ἰσχύ, σὲ βάρος μιᾶς μακρόπνοης προσπάθειας ἀναπτύξεως καὶ ἐκσυγχρονίσεως τῶν οἰκονομικῶν δομῶν τῆς χώρας, ἔχει εὐρύτερες ἐπιπτώσεις καὶ στὸν ζωτικὸ τομέα τῆς ἄμυνας. Ἂν ἡ ἑλληνικὴ Οἰκονομία καὶ μάλιστα βασικοὶ τομεῖς της, ὅπως ἡ βιομηχανία χημικῶν, μεταλλουργία, ἠλεκτρονικά,[3] κτλ., δὲν βρίσκονταν σήμερα σὲ τόσο μεγάλο βαθμὸ κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τοῦ ξένου κεφαλαίου καὶ ἡ ἐγχώρια τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη δὲν βρισκόταν σὲ χαμηλότατο ἐπίπεδο, θὰ μποροῦσαν νὰ γίνουν σοβαρὲς σκέψεις γιὰ τὴν ἀνάπτυξη δραστηριοτήτων, ποὺ μακροχρόνια θὰ μποροῦσαν νὰ μειώσουν κάπως τὴν ἐξωτερικὴ ἐξάρτηση στὸν στρατιωτικὸ τομέα. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀξιοσημείωτο τὸ γεγονὸς ὅτι τελευταῖα ἀναγνωρίστηκε κάπως εὐρύτερα ὅτι ἡ ἀνάπτυξη αὐτόνομης, ἐγχώριας τεχνολογίας εἶναι ἀποφασιστικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν προώθηση, τόσο τῆς διαδικασίας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὅσο καὶ τῶν ἐγχώριων πολεμικῶν βιομηχανιῶν, καὶ ὅτι ἐντοπίστηκε ἡ κυριαρχία τῶν πολυεθνικῶν ἑταιρειῶν στὴ βιομηχανία τῆς χώρας σὰν ξεχωριστῆς σημασίας ἀνασταλτικὸς παράγοντας στὸ θέμα αὐτό.[4]

1. Βλ. *Βῆμα* τῆς 21.6.1975. Γιὰ μιὰ ἐποπτεία τῶν γαλλικῶν οἰκονομικῶν βλέψεων στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, βλ. Ἐμμ. Ρουκανάκη, «Ἡ Γαλλία ἐνδιαφέρεται γιὰ πωλήσεις καὶ ὄχι γιὰ ἐπενδύσεις», *Βῆμα* 28.9.1975.

2. Βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Α. Γιαννίτση, «Τὸ ξένο κεφάλαιο στὴν Ἑλλάδα» στὸν *Οἰκονομικὸ Ταχυδρόμο* τῆς 24.4.1975 καὶ τὰ ἄρθρα τοῦ Τ. Φωτόπουλου στὸν *Οἰκονομικὸ Ταχυδρόμο* τῆς 10, 17 καὶ 24.7.1975.

3. Εἰδικὰ γιὰ τὸν ξένο ἔλεγχο τῆς βιομηχανίας ἠλεκτρονικῶν στὴν Ἑλλάδα, βλ. S. Skoumal-Δ. Κάζη, *Ἑλληνικὴ βιομηχανία ἠλεκτρονικῶν* (ΚΕΠΕ, Ἀθῆναι 1974), σελ. 40-41.

4. Βλ. τὴν συνέντευξη τοῦ Κ. Τσοπολίδη μὲ τὸν Ὑπουργὸ Βιομηχανίας στὸ ἄρθρο: «Τεχνολογία καὶ ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία», στὴν *Καθημερινὴ* τῆς 1.6.1975. Γιὰ τὸν ρόλο τῶν πολυεθνικῶν ἐπιχειρήσεων στὴν καθυστέρηση τῆς τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας, βλ. στὴν προαναφερθεῖσα μελέτη τοῦ A. Giannitsis, *Private Auslandskapitalien*, κεφ. 3.3.